

KRIMINAALI- ASIAMIESTOIMINNAN ARVIOINTI JA KEHITYSNÄKYMÄT

Marjatta Kaurala, Veikko Kylämarttila

Marjatta Kaurala, Veikko Kylämarttila

**KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN
ARVIOINTI JA KEHITYSNÄKYMÄT**

Kriminaalihuollon tukisäätiö

20.6. 2011

TIIVISTELMÄ

Kriminaalihuollon tukisäätiön kriminaaliasiameiestoiminta alkoi vuonna 2003 kokeiluprojektina. Toiminta vakinaistettiin vuonna 2006 ja vuodesta 2008 lähtien toimintaa on kehitetty kehittämissuunnitelman puitteissa.

Kriminaaliasiameiestoiminnan tehtävänä on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa asioiden ajaminen ja edunvalvonta erityisesti erilaisissa sosiaaliturvan ja -palveluiden väliinputoamistilanteissa. Kriminaaliasiameiestoiminta on viimesijaista, mikä tarkoittaa sitä, että ensisijaisesti asioita hoitavat lähiviranomaiset sekä tarvittaessa sosiaali- ja potilasasiamiehet. Asiameiestoimintaa otetaan yhteyttä silloin, kun palvelut eivät syystä tai toisesta toimi.

Asiameiestoiminta muodostuu asiakastyöstä ja vaikuttamistoiminnasta. Vaikuttamistoiminnan kohteet valikoituvat paljolti asiakasyhteydenottojen kautta. Vaikuttamistoimintaa tehdään viranomaisyhteistyön, vierailujen, raporttien, lausuntojen ja eri tilaisuuksissa pidettyjen puheenvuorojen kautta. Asiameiestoiminnan toimialueena on koko maa.

Kriminaaliasiameiestoiminnan arviointiraportissa käydään läpi kriminaaliasiameiestoiminnan kehitysvaiheita vuodesta 2003 vuoteen 2010. Tämän lisäksi tarkastellaan keskeisten asiakastapausten kautta asiakkaiden oikeuksien toteutumista ja tarvittavia toimenpiteitä oikeuksien toteutumisen parantamiseksi.

Keskeisiä alueita, joilla asiakkaiden oikeuksien toteutumisessa on suuria puutteita, ovat harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämiskäytäntöjen erittäin suuri vaihtelu kunnasta toiseen, asunnon saaminen vapautumisen jälkeen, vankilassa aloitetun kuntoutuksen jatkuminen vapaudessa (kuntoutusjatkumot), korvaushoidon tarpeen arviointi ja korvaushoidon aloittaminen vankilassa sekä useiden sosiaaliturvaetuuksien katkeaminen vankeusaikana ja vankeuden aikaiset karenssit.

Velka-asioissa vangeilla ja vapautuneilla on ongelmia saada talous- ja velkaneuvonnan palveluja. Valtiokonttorilla tulisi olla nykyistä laajemmat mahdollisuudet vapauttaa velallinen valtiolle maksettavaksi määrättyistä korvauksista. Pelkääjävangit ja muihin erityisryhmiin kuuluvat vangit joutuvat usein myös perusteettomasti suorittamaan vankeusrangaistusta suljetummista oloista, kuin muut vangit. Ulosottokaaren heikentyneen maksukyvyyn soveltaminen vapautuvien vankien kohdalla on haasteellista. Vessattomia sellejä on edelleen liian paljon huolimatta Rikosseuraamuslaitoksen ponnisteluista niiden vähentämiseksi. Vangeilla ei ole suljetuissa laitoksissa muiden kansalaisten tavoin mahdollisuuksia hoitaa raha-asioitaan verkkopankin kautta.

Kriminaaliasiameiestoiminta edistää rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa asemaa yhteiskunnassa, tarpeenmukaisten palvelujen saatavuutta, yhteiskuntaan sijoittumista sekä ehkäisee uusintarikollisuutta. Tavoitteena on asiakkaiden oikeuksien toteutuminen siten, että rikosseuraamusasiakkaat ja heidän omaisensa saavat heille kuuluvat palvelut ja etuudet.

SISÄLLYS

ALKUSANAT	1
1. KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN TAUSTAA	2
1.1 JOHDANTO	2
1.2 KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN VARHAISVAIHEET	5
1.3 TOIMINNAN VAKINAISTAMINEN	6
1.4 KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN KEHITTÄMISPROJEKTI 2008 – 2011	9
Asiakastyö	10
Tiedotustoiminta	12
Yhteistyö	13
Vaikuttamistoiminta	14
2. ASIAKASTYÖN EDUNVALVONTA	15
2.1 Asiamiessosiaalityöntekijän asiakastapauksia	15
2.2 Kriminaaliasiamiehen asiakastapauksia	24
3. ARVIOINTIA ASIAKKaidEN OIKEUKSIEN TOTEUTUMISESTA	30
Keskeisiä asiakkaiden oikeuksien toteutumista vaikeuttavia asioita	30
Toimeentulotuki	31
Muu toimeentuloturva	32
Asunnon saanti	33
Päihdehoidot	33
Lastensuojelu	33
Vapauttamissuunnitelma	34
Velka-asiat	34
Vankeuden täytäntöönpano	36
Oikeudellisen neuvonnan ja asianajon toimivuuden ongelmat	37
Puutteita muutoksenhaun ohjauksessa	38
Vangin oikeus käyttää pankkipalveluja	38
Ulkomaalaistaustaisten vankien kieliongelmat	38
Perusopetuksen toteutuminen vankiloissa	39
4. TOIMENPIDE-EHDOTUKSIA	39
5. KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT VUOSILLE 2012 -2015 - VISIO	41
LÄHTEET	44
LIITTEET	45

ALKUSANAT

Tämän arviointiraportin tarkoituksena on luoda kuva Kriminaalihuollon tukisäätiössä tehtävästä kriminaaliasiameiestoiminnasta ja sen merkityksestä rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan ja läheisten edunvalvojana. Nykytilan kartoituksen lisäksi tuodaan esille toiminnan kehittämistarpeita sekä visioidaan lähivuosien toimintaa.

Raportti etenee siten, että ensin tarkastellaan järjestöpohjaisen asiameiestoiminnan merkitystä lakisääteisten oikeussuojakeinojen täydentäjänä. Seuraavaksi tarkastellaan kriminaaliasiameiestoimintaa sen varhaisvaiheista aina tähän päivään asti. Kriminaaliasiameiestoiminta alkoi 2003 kokeiluprojektina, jonka jälkeen toiminta vakinaistettiin.

Vuonna 2008 käynnistyi kriminaaliasiameiestoiminnan kehittämisprojekti, jossa ensin selvitettiin rangaistuksesta vapautuvien kuntoutujien ja heidän omaistensa asemaa kuntoutuksen ja toimeentuloturvan järjestelmissä¹ ja nyt käsillä olevassa raportissa kriminaaliasiameiestoiminnan kehittämistä. Lisäksi selvitettiin kriminaaliasiameiestoiminnan yhteistyötä päihdeasiamiehen toimiston kanssa.

Luvussa Asiakastyön edunvalvonta tarkastellaan asiameiesten asiakastapauksia. Sitten arvioidaan asiakkaiden oikeuksien toteutumista, jolloin tuodaan esille keskeisiä asiakkaiden normaalisuusperiaatteen mukaisten oikeuksien toteutumista vaikeuttavia asioita. Toimenpide-ehdotuksissa määritellään asiakkaan aseman parantamiseksi tehtäviä keskeisiä toimenpiteitä. Visio ja strategia -luvussa hahmotellaan asiameiestoiminnan tavoitetilaa vuosina 2012- 2015 ja esitetään strategia tuon tavoitteen saavuttamiseksi.

Kriminaaliasiamiehen toimistossa työskentelevillä asiamiehillä on omat vastuualueensa. Kriminaaliasiamiehen (Veikko Kylämarttila) vastuualueena ovat perusoikeudet, rangaistusten täytäntöönpano, velka-, ulosotto- ja korvausasiat, työtoiminta, koulutus ja vankien asuinolot. Asiameiessosiaalityöntekijän (Marjatta Kaurala) vastuualueena ovat sosiaali- ja terveyspalvelut ja sosiaaliturvaetudet, kuten toimeentuloon, asumiseen ja päihdepalveluihin liittyvät asiat. Myös muun muassa lastensuojeluun ja ammatilliseen kuntoutukseen liittyvät asiat kuuluvat asiameiessosiaalityöntekijälle samoin kuin vankiloiden tapaamiskäytäntöihin kuuluvat asiat.

Veikko Kylämarttila on vastannut luvuista 1.1, 1.2, 1.3 ja 5. Marjatta Kaurala on vastannut luvuista 1.4 ja 4. Luvuissa 2 ja 3 kirjoittaminen on edennyt asiameiesten vastuualueiden mukaisesti. Raportin suunnittelua ja laadintaa ohjasi toiminnanjohtaja Jukka Mäki.

---

¹ Marjatta Kaurala, Veikko Kylämarttila: Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 2/2010.

1. KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN TAUSTAA

1.1 JOHDANTO

Suomessa on kansalaisen oikeusturva perustuslain mukaan järjestetty siten, että tuomioistuimilla on lainkäyttövalta. Yleiset alioikeudet ja hallintotuomioistuimet käsittelevät kansalaisten tekemiä valituksia. Lisäksi vähävaraisille voidaan antaa oikeusapua ja myöntää maksuton oikeudenkäynti. Maksuttoman oikeudenkäynnin voi hoitaa valtion oikeusaputoimisto tai yksityinen laki- tai asianajotoimisto.

Tuomioistuinten lisäksi kansalaisilla on mahdollisuus saattaa asiansa kanteluna valtioneuvoston oikeuskanslerin tai eduskunnan oikeusasiamiehen tutkittavaksi. Työnjaon mukaisesti rikosseuraamusasiakkaan kantelut ratkaisee oikeusasiamies. Kantelujen merkitys korostuu tapauksissa, joissa ei ole mahdollisuutta hakea lakisääteistä muutosta valittamalla tuomioistuimeen. Esimerkiksi vankeuslain 20 luvun 9§:n mukaan vangilla on oikeus vain tietyissä asioissa hakea muutosta valittamalla tuomioistuimeen. Tällöin muissa asioissa on ainoa mahdollisuus tehdä kantelu oikeusasiamiehelle tai Rikosseuraamuslaitokseen.

Kantelun johdosta oikeusasiamies voi kiinnittää viranomaisen huomiota hyvän hallinnon vaatimuksiin, jotka edistävät perusoikeuksien toteutumista, saattaa viranomaisen tietoon käsityksensä lainmukaisesta menettelystä tai antaa huomautuksen, kun kysymys on lainvastaisesta menettelystä tai velvollisuuden laiminlyönnistä viranomaistoiminnassa. Ankarin toimenpide on virkasyytteen nostaminen lainvastaisesta menettelystä.

Sosiaaliturvan puolella valituskanavat vaihtelevat etuuskohtaisesti: Useimmissa Kelan maksamissa etuuksissa, kuten kansaneläkkeissä, vammais- ja sairausetuuksissa päätöksistä voi valittaa sosiaaliturvan muutoksenhakulautakuntaan. Työttömyysturvaan liittyvissä etuuksissa valitetaan työttömyysturvan muutoksenhakulautakuntaan ja opintoetuksissa opintotuen muutoksenhakulautakuntaan. Muutoksenhakulautakuntien jälkeen viimeinen valitusaste on kaikissa tapauksissa vakuutusoi-
keus.

Kunnan sosiaalihuollon mukaisista sosiaalipalveluihin, sosiaaliavustuksiin ja sosiaaliseen luottoon sekä toimeentulotukeen liittyvistä päätöksistä voidaan hakea muutosta kunnan sosiaali- ja terveyslautakunnalta, minkä jälkeen päätöksistä voidaan vielä valittaa hallinto-oikeuteen. Joissakin tapauksissa on mahdollisuus hakea valituslupa Korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen lisäksi tietyillä sosiaali- ja terveysalan sektoreilla toimii lakisääteisiä asiamiehiä. Esimerkiksi terveydenhuollossa toimivat potilasasiamiehet ja kunnallisella puolella sosiaaliasiamiehet.

Viime vuosikymmeninä myös kolmas sektori on perustanut sosiaali- ja vammaisjärjestöihin asiamiehiä, jotka ovat antaneet asiakkailleen edunvalvontaa oikeudellisissa ja muissa asiakkaan asemaan liittyvissä kysymyksissä. Asiamiehillä on useimmiten ollut lakimieskoulutus. Tällaisia järjestöjä ovat esimerkiksi Invalidiliitto, A-Kiltojen liitto päihdeasiamiehen taustajärjestönä, Mielenterveyden Keskusliitto ja Kuuloliitto.

Rikosseuraamusasiakkaiden valtakunnallinen edunvalvontajärjestö Kriminaalihuollon tukisäätiö aloitti toimintansa 2001. Säätiön tarkoituksena on edistää rangaistuksesta vapautuvien selviytymistä ja elämänhallintaa ja toimia alan valtakunnallisena asiantuntija- ja palveluntuottajajärjestönä. Tavoitteena on parantaa rikosseuraamusasiakkaiden ja heidän läheistensä suoriutumismahdollisuuksia yhteiskunnassa. Säätiö aloitti Kriminaaliasiamiestoiminnan kokeiluprojektina vuonna 2003.

Asiamiestoiminnan keskeisenä tavoitteena on huolehtia siitä, että asiakkaiden normaalisuusperiaate toteutuu suhteessa yhteiskunnan palvelujärjestelmään. Normaalisuusperiaatteen toteutuminen on keskeinen elementti käsiteltäessä myös rikosseuraamusalan asiakkaiden asemaa. Periaate tarkoittaa sitä, että rangaistuksesta vapautuvan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Tällöin myös laitokset tulee järjestää siten, että ne vastaavat yleisesti yhteiskunnassa noudatettavia periaatteita ja käytäntöjä.

Suomessa julkisen vallan tehtävänä on turvata kansalaiselle perusoikeuksien toteutuminen. Sen tulee pidättäytyä kaikista toimista, jotka luvattomasti rajoittavat perusoikeuksia ja toisaalta julkisen vallan tulee aktiivisin toimin pyrkiä toteuttamaan tai suojaamaan kansalaisten perusoikeuksia.

Aikaisemmin vankien ja muiden laitoksissa olevien perusoikeuksia rajoitettiin siksi, että henkilön katsottiin olevan erityisen laitostavallan alaisuudessa. Käytännössä perusoikeuksia rajoitettiin ilman säädöstasoltaan ja sisällöltään rajattua ja yksilöityä oikeusperustetta. Oppi laitostavallanlaisuudesta todettiin kuitenkin perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta ongelmalliseksi. Perusoikeudet ovat yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan samat riippumatta siitä, onko henkilö laitoksessa vai vapaudessa.

Vapaudenmenetys on merkittävä rajoitus henkilön perusoikeuksiin. Vapaudenriisto ei kuitenkaan ole riittävä peruste rajoittaa vangin muita perusoikeuksia. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpano suljetuissa laitoksissa johtaa käytännössä siihen, että vankien muitakin perusoikeuksia joudutaan rajoittamaan. Perustuslain mukaan rajoitukset tulee kuitenkin oikeuttaa erikseen tarkoin määriteltyinä kussakin tapauksessa ja jokaisen rajoitettavan oikeuden osalta erikseen (Normaalisuustyöryhmä 2006, 8-9; Mohell & Pajuoja 2006, 25).

Vankeuslain 1 luvun 3 §:n mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpano ei säännöksen mukaan saa aiheuttaa vangin oikeuksiin tai olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista erikseen säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse vapausrangaistuksesta. Vankeustuomio on lisäksi pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, vankilan henkilökunnalle ja vangeille. Vankeuden aikana vangin henki-

lökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa oikeudettomasti puuttua. Vankilan olot tulee järjestää niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia elinoloja. Lisäksi vangin vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään.

Säännöksen tarkoituksena on korostaa, että vankeus kohdistuu vain tuomitun vapauteen. Vankeuden tarkoituksena ei ole vapauden menettämisen tai rajoittamisen ohella esimerkiksi aiheuttaa ruumiillista kärsimystä, vahingoittaa tuomitun mainetta tai aiheuttaa tarpeetonta psyykkistä kärsimystä.

Vangin muiden oikeuksien rajoittamisesta tulee perustuslain mukaan säätää lain tasolla. Vapauden menettäminen tai sen rajoittaminen on perinteisesti tulkittu siten, että tuomittu suljetaan laitokseen. Vankeinhoidon kehittyminen on kuitenkin lähentänyt erityisesti avolaitoksissa rangaistusta suorittavien vankien täytäntöönpanoa kohti muuta yhteiskuntaa esimerkiksi laitoksen ulkopuolisiin toimintoihin osallistumisen ja poistumislupien muodossa. Lisäksi valvontalaitteiden ja menetelmien tekninen kehitys on mahdollistanut vapauden ja liikkumisen rajoittamisen ja kontrolloinnin ilman, että tuomittu suljetaan vankilaan. Menettelyä on sovellettu valvotun koevapauden täytäntöönpanossa ja samankaltaista vapauden rajoittamista noudatetaan kuluvan vuoden lopulla voimaan tulevassa uudessa valvontarangaistuksessa. Vankeuslain vankeuden sisällön kuvaus kattaa myös näiden uusien rangaistusten täytäntöönpanomuotojen perusoikeuksien rajoitukset, vaikka täytäntöönpano tapahtuukin laitoksen ulkopuolella (Mohell & Pajuoja 2006, 26-27).

Kriminaaliasiamiestoiminnan kohderyhmänä ovat laitoksissa rangaistustaan suorittavien lisäksi myös vapaudessa yhdyskuntaseuraamuksia suorittavat, vankilasta vapautuvat ja heidän omaisensa ja läheisensä.

Useat rangaistuksesta vapautuvat ovat moniongelmaisia. Heillä on rikollisen taustan lisäksi usein myös vakavia päihde- ja mielenterveysongelmia, erittäin paljon somaattisia sairauksia sekä muita vaikeuksia yhteiskunnassa selviytymisessä. (Joukamaa ja työryhmä 2010) Tällaisissa elämäntilanteissa kehittyvät syrjäytymistä ja väliinpuotoamista koulutuksesta, työelämästä sekä palvelu- ja kuntoutusjärjestelmistä. Yhteiskunnan viranomaisten voimakas sektorisoituminen ei myöskään edistä kohderyhmän tarpeita vastaavien palvelujen saatavuutta. Palvelu- ja kuntoutusjärjestelmät ovat erittäin hajanaisia ja monimutkaisia ja edellyttävät asiakkailta monenlaista kyvykkyyttä asioidensa hoitamiseksi. Rangaistuksesta vapautuvilla ja usein myös heidän omaisillaan on monissa tapauksissa huomattavia vaikeuksia toimia järjestelmissä, jolloin väliinpuotoamistilanteita syntyy paljon. Asiakkaan asemaa heikentää lisäksi se, että viranomaiset laiminlyövät usein tiedottamis- ja informointivelvollisuuttaan.

Kriminaaliasiamiestoiminta on tarkoitettu toissijaiseksi palveluksi. Asiamiestoiminnan tehtävänä on toimia olemassa olevia palveluja täydentävänä ja tukevana toimijana. Asiakkaille annetaan oikeudellista neuvontaa, ohjataan oikealle viranomaiselle tai muulle toimijalle ja usein autetaan asiakkaan asioiden hoitoa ottamalla yhteyttä viranomaisiin sekä tarvittaessa avustamalla valitusten ja kanteluiden tekemisessä. Monissa tapauksissa viranomaisten toiminta saattaa olla liian hidasta tai viranomaisten tekemisissä päätöksissä tai lakien tulkinnoissa saattaa olla puutteita tai suoranaisia

virheitäkin. Yhä yleisempää on se, että eri viranomaistahot valikoivat asiakkaitaan aikaisempaa enemmän johtuen mm. resurssiongelmista. Vapautuvat vangit kuuluvat ryhmään, jota ei haluta asiakkaaksi ja joka putoaa helposti eri palvelujen väliin. Tarvitaan siksi taho, joka tuo esille rikoksesta rangaistujen ja heidän läheistensä tarpeet ja ongelmat yhteiskuntaan sijoittumisessa. Tällaisissa tilanteissa tarvitaan kriminaaliasiamiestoimintaa.

Asiakastyössä havaittujen epäkohtien parantamiseksi kriminaaliasiamiestoiminnan tärkeinä toiminta-alueina ovat kriminaalipoliittinen vaikuttamis- ja edunvalvontatoiminta, erityisesti kuntoutukseen sitoutuneen kohderyhmän aseman ja palvelujen parantamiseksi yhteiskunnassa. Säätiö on asiamiestoiminnallaan halunnut tukea kuntouttavaa toimintaa rikosseuraamusjärjestelmästä vapauteen ja poistaa esteitä yksilökohtaisen kuntoutuspolun rakentamisessa lisäämällä eri toimintasektorien välistä yhteistyötä.

1.2 KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN VARHAISVAIHEET

Kriminaaliasiamiestoiminta alkoi Kriminaalihuollon tukisäätiössä kolmevuotisena kehittämissuunnitelmana (1.1.2003-31.12.2005). Sitä ennen toimintaa oli kokeiltu puolisen vuotta erään juristin työllistämiskokeiluna. Projektin tehtävänä oli:

- 1) Tarjota rikosoikeusjärjestelmän piiriin joutuneille, syrjäytymisvaarassa oleville, kuntoutukseen haluaville ja heidän läheisilleen ja omaisilleen tukea oikeudellisissa kuntoutus- ja tukipalvelujen käyttöön liittyvissä kysymyksissä ja asianajotoiminnassa.
- 2) Toimia kohderyhmän edunvalvojana suhteessa palvelujärjestelmään.
- 3) Selvittää kohderyhmän oikeudellista asemaa ja sen puutteita yhteiskunnan tukijärjestelmissä.

Projektiin palkattiin Raha-automaattiyhdistyksen projektiavustuksen tuella ja säätiön omalla rahoituksella päätoiminen projektilakimies. Toiminta projektissa keskittyi oikeudelliseen neuvontaan ja asianajotoimintaan. Rakenteellinen vaikuttamistoiminta jäi käytännössä vähemmälle. Asiakastyön lisäksi projektilakimies antoi apua rikosseuraamusalan, kuntien ja järjestöjen työntekijöille. Hän oli myös jäsenenä oikeusministeriön asettamassa Normaalisuusperiaate-työryhmässä.

Asiakkaat valikoituivat kriminaalihuoltolaitoksen alue- ja paikallistoimistojen (nyk. yhdyskuntaseuraamustoimistot) ja vankiloiden kuntoutushenkilöstön kautta. Muita yhteistyökumppaneita olivat mm. Takuu-Säätiö, Sininauhaliitto, Päihdeasiamies, kuntien sosiaalityöntekijät ja Helsingin diakonissalaitoksen sosiaalilakimies.

Lukumääräisesti suurin asiakasryhmä (27%) olivat rikoksen johdosta velkaantuneet, joilla oli vaikeuksia velka-, ulosotto- ja korvausasioissa. Muita asioita olivat rangaistusten täytäntöönpano, asunto, toimeentulo, kuntoutus, koulutus ja työ. Päähteiden käyttö oli myös keskeinen ongelma, vaikka sen johdosta ei kovin usein hakeuduttukaan projektin palveluihin.

Kriminaaliasiamiesprojektin keskeisenä lähtökohtana oli tukea Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) perustehtävää rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan ja heidän läheistensä aseman parantamista yhteiskunnassa. Erityisenä tavoitteena oli yhteiskunnan palvelu- ja kuntoutusjärjestelmän kehittäminen siten, että se aikaisempaa paremmin kykenisi vastaamaan rikosseuraamusasiakkaan kuntoutuksen ja muun tuen tarpeisiin. Kriminaaliasiamiesprojekti toimi alusta alkaen tiiviissä yhteistyössä säätiön muiden työalojen kanssa yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Toimistolla tapahtuvan neuvonnan ja ohjauksen lisäksi projektilakimies kävi vierailukäynneillä vankiloissa ja kriminaalihuoltolaitoksen toimipaikoissa sekä Vapautuvien Tuki ry:n perheleireillä, joissa tiedotustilaisuuksien lisäksi järjestettiin asiakasvastaanottoja. Projektilakimies teki useita asiakkaan asemaa koskevia parannusehdotuksia. Työskentely oli hyvin asiakaskeskeistä ja intensiivistä. Erityisesti asiakastapauksissa paneuduttiin velka- ja ulosottokysymysten hoitoon sekä avustettiin kuntoutukseen sitoutuneita, joita uhkasi sakkorangaistuksen muunto vankeudeksi tai karkotus ulkomaille rangaistuksen päätyttyä. Lisäksi asiakkaita avustettiin vankeusrangaistuksen lykkäyslakemusten ja armahdusanomusten laadinnassa.

Kriminaaliasiamiesprojektin loppuraportissa todetaan, että suhteessa käytettyihin voimavaroihin, tuloksiin, tarkoitukseen ja tavoitteeseen projekti on onnistunut. Lisäksi todettiin, että kriminaaliasiamiestoiminnan voimavarat eivät ole niin suuret, että toiminnan avulla voitaisiin tarjota asianmukaiset palvelut kaikille kuntoutukseen ja rikoksettomaan elämään sitoutuneille rikosseuraamusasiakkaille. Kriminaaliasiamiestoiminta on käytännössä enemmän palveluihin ohjaava ja niitä välittävää kuin itse niitä tekevä. Kriminaaliasiamiestoiminta tulisi vakinaistaa, ja säätiö on osoittanut valmiutensa ja sopivuutensa toiminnan ylläpitäjänä (Kyösti Suonoja: Kriminaaliasiamiesprojektin loppuraportti ja arviointi. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2006.).

Loppuraportissa todetaan, että kriminaaliasiamiehen tehtäväkuvaan tulisi kuulua:

- ”a) oikeudellisen avun, neuvonnan ja tuen antaminen vangeille ja vapautuneille sekä heidän läheisilleen erityisesti kuntoutukseen ja muihin yhteiskuntaan integroitumiseen liittyvissä kysymyksissä,
- b) kohderyhmän edunvalvonta ja vaikuttamistoiminta, viranomaisten ja tukipalvelujärjestelmän yhteistyön parantaminen, sekä
- c) tiedotuksen, koulutuksen ja konsultoinnin tuottaminen alan kysymyksissä.”

1.3 TOIMINNAN VAKINAISTAMINEN

Kriminaaliasiamiestoiminta vakinaistettiin 1.4.2006, jolloin tehtävään valittiin juristi kriminaaliasiamieheksi. Seuraavassa tarkastellaan ajanjaksoa toiminnan vakinaistamisesta kehittämisprojektin aloittamiseen 1.4.2006-30.4.2008. Tällöin kriminaaliasiamiestoiminnassa työskenteli vain Kriminaaliasiamies.

Kriminaaliasiamiehen tehtävänä on 1) oikeudellisen avun, neuvonnan ja tuen antaminen kuntoutukseen sitoutuneille rikosseuraamukseen tuomituille tai vapautuneille sekä heidän läheisilleen erityisesti kuntoutumiseen ja muihin yhteiskuntaan sijoittumiseen liittyvissä kysymyksissä, 2) kohde-ryhmän edunvalvonta ja vaikuttamistoiminta, viranomais- ja tukipalvelujärjestelmän yhteistyön parantaminen, 3) tiedotuksen, koulutuksen ja konsultoinnin tuottaminen alan kysymyksissä ja 4) toimia tarvittaessa Kriminaalihuollon tukisäätiön lakimiehen tehtävissä.

Kriminaaliasiamies on palvelujen tuottajista tai muista toimijoista riippumaton rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan ja hänen läheistensä edunvalvoja erityisesti heidän kuntoutumiseen sekä sen aikaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin ja muuhun sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa. Kriminaaliasiamiehen toimialueena on koko maa ja palvelut ovat maksuttomia.

Edunvalvonta tapahtuu yksilötasolla neuvontana, ohjauksena, asiointina ja muuna asioiden ajona. Asiakastyötä tehdään vastaanottotyönä, telemaattisia palveluja, kuten puhelin, sähköposti, fax, internet tai postia apuna käyttäen sekä rikosseuraamus- ja sosiaalialaa edustavien laitos- ja vierailukäyntien yhteydessä. Tarvittaessa käytetään oikeusturvakeinoja. Asiakasta avustetaan esimerkiksi valitusten, muistutusten ja kantelujen tekemisessä.

Kriminaaliasiamiehen osaamisalue on juridinen ja yhteiskunnallinen, sillä hänen tulisi selvittää asiakkaiden oikeudellinen asema ja vaikuttaa sen parantamiseen sekä edistää psykososiaalista kuntoutusta. Asiamies harjoittaa kuntoutukseen sitoutuneiden ja siihen pyrkivien yksilökohtaista ja yleistä edunvalvontaa. Hänen tulee antaa ohjausta ja neuvontaa muillekin kuin kuntoutukseen sitoutuneille rangaistuksesta vapautuville asiakkaille, mikäli heidän perusoikeutensa ovat uhattuina. Myös motiivointi kuntoutukseen kuuluu kriminaaliasiamiehen tehtäviin.

Kriminaaliasiamiestoiminnalle asetettiin kolmivuotinen seuranta- ja ohjausryhmä, johon valittiin keskeisiä tahoja edustavia henkilöitä: Toiminnanjohtaja Jukka Mäki, Kriminaalihuollon tukisäätiö, puheenjohtaja, Sosiaaliasiamies Lilli Autti, Helsingin sosiaalivirasto, Oikeudellisen yksikön johtaja Paavo Siltanen, Rikosseuraamusvirasto, Sosiaalineuvos, Jorma Soini, Sininauhasäätiö, Päihdeasiamies Marjo Tervo, A-Kiltojen Liitto ry ja Oikeusaputoimen johtaja Liisa Vehmas, Helsingin oikeusaputoimisto. Sihteerinä toimi Kriminaaliasiamies. Seuranta- ja ohjausryhmän tehtävänä oli tukea kriminaaliasiamiestoimintaa ja vastata osaltaan sen arvioinnista, tuoda esiin oman alan asiantuntemusta, antaa palautetta eri toimijoiden näkökulmasta ja toimia tiedotus- ja keskustelufoorumina. Seuranta- ja ohjausryhmä kokoontui vuosittain kaksi kertaa.

Kriminaaliasiamiehen vaikuttamistoiminta kohdistui asiakastyön perustella havaittuihin keskeisiin asiakkaiden epäkohtiin, joista voidaan mainita erityisesti rikoksenteikijän karkottamiset, ongelmat ulosoton, velka-asioiden ja rangaistuksen täytäntöönpanon alueilla.

Kriminaaliasiamies teki valituksen Hallinto-oikeuteen rikoksenteikijän karkottamisasiassa. Asiakas oli sitoutunut pitkäaikaiseen kuntoutukseen, vankilassa ollessaan ja hankkinut työpaikan ja perhesuhteet olivat kunnossa. Hallinto-oikeus hyväksyi valituksen ja päätös oli ennakkotapauksen luonteinen, koska siinä otettiin huomioon kyseiset näkökohdat.

Kriminaaliasiamies kehitti yhteistyötä velka-asioissa järjestöjen (Takuu-Säätiö, Omille Jaloille -projekti, Kaski-ryhmä, Sininauhaliitto) ja viranomaisten (ulosoton, kunnallisen velkaneuvonnan ja sosiaalinen luototuksen) kanssa. Mikäli asiakkaalla oli maksuvaraa, hänet ohjattiin Takuu-Säätiön palveluihin järjestelylainan hankkimiseksi ja suurimpien velkojen tapauksissa kunnalliseen talous- ja velkaneuvontaan. Lisäksi yritystoiminnassa velkaantuneet saivat apua Kaski-ryhmästä. Pienissä veloissa oli edellytyksiä sosiaaliseen luototukseen. Lisäksi velkaantuneet saivat apua Omille Jaloille -projektin palveluista. Helsingin ulosottoviraston kanssa neuvoteltiin maksusopimuksista ja vapaa-kuukausista.

Asiamies harjoitti vaikuttamistoimintaa myös oikeusministeriön asettaman Normaalisuusperiaatetyöryhmän jäsenenä, jonka kokouksissa hän käytti useita puheenvuoroja asiakkaan asemaan koskevien epäkohtien parantamiseksi. Työskentelyn tuloksena julkaistiin vuonna 2006 työryhmämietintö: ”Normaalisuusperiaatteen toteutuminen vankien, tutkintavankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien kohtelussa.” Asiamies vaikutti myös yhteistyökumppanina toimivan Takuu-Säätiön hallituksen varajäsenenä ja piti alustuksia säätiön koulutus- ja strategiapäivillä.

Kriminaaliasiamies antoi useita haastatteluja TV- ja radio-ohjelmiin ja Haaste-lehdessä julkaistiin vankien velkaongelmia käsittelevä artikkeli. Lisäksi asiamies esiintyi alustajana useissa tilaisuuksissa ja käytti puheenvuoroja koulutustilaisuuksissa. Keväällä 2008 järjestettiin yhteistyökumppaneille kutsuseminaari, jossa asiamies piti alustuksen.

Tarkasteltavana ajanjaksona kriminaaliasiamiehelle tuli asiakkaiden yhteydenottoja kaikkiaan 373 ja asiakkaita oli yhteensä 259. Keskimäärin kuukausittain oli yhteydenottoja 15 ja asiakkaita 11. Tämän lisäksi tuli puhelimitse keskimäärin 10 % nimettömiä yhteydenottoja, joita ei tilastoitu. Vierailukäynneillä vankiloissa ja kriminaalihuollon toimipaikoissa oli 49 asiakasvastaanottoa.

Vierailukäyntejä oli eri vankiloissa 24 ja kriminaalihuoltolaitoksen toimipaikoissa 13. Keskimäärin vierailukäyntejä oli vankiloissa kerran kuukaudessa ja KHL-toimipaikoissa joka toinen kuukausi. Lisäksi asiamies vieraili säännöllisesti yhteistyössä säätiön Vertaistuki Rediksen kanssa niissä Etelä-Suomen aluevankilaan kuuluvissa vankiloissa, joiden kanssa oli solmittu kumppanuussopimus ja joissa toimii säätiön sosiaalityöntekijä.

Suurimmat asiaryhmät olivat velka-, ulosotto- ja korvausasiat ja rangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvat asiat. Annettu palvelu oli neuvontaa, asiointia ja ohjausta muualle (liite1).

Kriminaaliasiamies toimi yhteistyössä erityisesti päihdeasiamiehen kanssa asiamiehen tehtävän ja roolin selkiyttämiseen ja palvelujen asiakasohjaukseen liittyvissä kysymyksissä. Tarkoituksena oli kehittää toiminnallista yhteistyötä päihdeasiamiehen toimiston kanssa ja selvittää mahdollisuuksia perustaa yhteiset toimitilat.

Kriminaaliasiamies oli yhteistyökumppanina myös jalkautuvan vertaistalousneuvonnan Omille ja-loille vuosina 2006–2009 toteutetussa ja Takuu-Säätiön hallinnoimassa yhteistyöprojektissa, jossa hän opasti kohderyhmänsä talousvaikeuksissa olevia projektin auttamisjärjestelmän palveluihin.

Kriminaaliasiamies sitoutui alusta alkaen oman työnsä jatkuvaan kehittämiseen ja arviointiin. Osoituksena tästä oli osallistuminen Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton ja Terveysten edistämisen keskuksen järjestämälle valtakunnalliselle järjestöille suunnattuun Järvi-projektin arviointi- ja kehittämiskoulutukseen vuosina 2006–2009.

Kriminaaliasiamiehelle asetettujen tavoitteiden saavuttamista seurattiin säätiön johdon ja asiamiehelle asetetun seuranta- ja ohjausryhmän avulla ja projektikautena vakiintuneen kuukausi-, puoli-vuosi ja vuosi raporttien ja tilastojen avulla.

Asiamies aloitti tilastoinnin ja raportoinnin uudistamisen, jotta se voisi paremmin edistää toiminnan kehittämistä ja arviointia, tavoitteiden saavuttamisen seurantaa, tutkimusta ja olla osoituksena toiminnan tuloksellisuudesta eri yhteistyötahoille ja rahoittajille.

Toimenkuvaan on kuulunut myös avustaminen joissakin säätiön kiinteistöomaisuuden hoitoon ja vuokraustoimintaan liittyvissä kysymyksissä. Kriminaaliasiamies on konsultoinut juridisissa kysymyksissä myös säätiön muiden työalojen työntekijöitä.

Kriminaaliasiamiehen resursseja satoi erityisesti vuoden 2006 lokakuussa voimaantulleeseen vankeuslain tulkintaan ja soveltamiseen liittyvät kysymykset rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan näkökulmasta. Vankeuslain uudistus ja samalla koko vankeinhoitoa koskenut organisaatiomuutos heijastui yhteistoimintavaikeuksina vankeinhoidon kanssa, joka muutoinkin vaikean resurssitilanteensa vuoksi ei kyennyt panostamaan odotusten mukaisesti ulospäin suuntautuvaan yhteistyöhön.

1.4 KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN KEHITTÄMISPROJEKTI 2008-2011.

Vuoden 2008 keväällä alkoi kriminaaliasiamiestoiminnan kehittämisprojekti (2008–2011). Projektiin palkattiin määräaikainen asiamiessosiaalityöntekijä. Seuraavassa tarkastellaan kehittämisprojektin ajanjaksoa 1.5.2008–31.12.2010.

Kehittämisprojektin yhtenä tarkoituksena on ollut selvittää rangaistuksesta vapautuvien kuntoutujiin ja heidän omaistensa asemaa kuntoutuksen ja toimeentuloturvan järjestelmissä.

Toisena projektin kehittämisalueena on ollut kehittää kriminaaliasiamiestoimintaa hyödyntämällä asiamiestiimin työnjakoa lakimiehen ja sosiaalipalvelujärjestelmän asiantuntijan tehtäviin. Kehittämiskohteina ovat olleet edunvalvonta, tiedotus-, koulutus- ja vaikuttamistoiminta, asiakaspalvelu sekä selvitys- ja raportointitoiminta.

Projektin kolmantena osa-alueena on kehitetty toiminnallista yhteistyötä samassa kiinteistössä toimivan päihdeasiamiehen toimiston kanssa.

Asiamiesten keskinäisestä työnjaosta sovittiin projektin alkuvaiheessa. Asiamiessosiaalityöntekijän vastuualueiksi tulivat sosiaali- ja terveystalvet ja sosiaaliturvaetudet, kuten toimeentuloon, asumiseen ja päihdepalveluihin liittyvät asiat. Myös muun muassa lastensuojeluun, ja ammatilliseen kuntoutukseen liittyvät asiat kuuluvat asiamiessosiaalityöntekijälle samoin kuin vankiloiden tapaauskäytäntöihin liittyvät asiat. Kriminaaliasiamiehen tehtäväkuvaan kuuluvat perusoikeudet, rangaistusten täytäntöönpano, velka-, ulosotto- ja korvausasiat, työtoiminta, koulutus ja vankien asuinolot. Molemmat asiamiehet huolehtivat vastuualueensa asiakastyöstä, tiedotus-, koulutus- kehittämis- ja vaikuttamistoiminnasta.

ASIAKASTYÖ

Asiakastyön tavoitteena on oikeudellisen ja ammatillisen sosiaalityön ohjauksen, avun, neuvonnan ja tuen antaminen kuntoutukseen sitoutuneille rikosseuraamukseen tuomituille, vapautuneille sekä heidän omaisilleen ja läheisilleen erityisesti kuntoutumiseen ja muihin yhteiskuntaan sijoittumiseen liittyvissä kysymyksissä.

Asiamiesten asiakkaille antama apu on ollut neuvontaa, ohjausta ja asiointiapua. Asiakkaita on myös ohjattu muualle asiaa ensisijaisesti hoitavan viranomaisen luokse. Asiamiesten antama asiointiapu on tarkoittanut asioiden selvittämistä ja yhteydenottoa viranomaiseen asiakkaan asioissa sekä asiakkaan avustamista tarvittaessa valitusten, muistutusten ja kanteluiden tekemisessä. Oikeusavustusta tuomioistuimissa ei seuranta-aikana toteutunut.

Tarkasteltavana ajanjaksona asiamiehille tuli asiakkaiden yhteydenottoja kaikkiaan 696 ja asiakkaita oli yhteensä 454. Keskimäärin kuukausittain oli yhteydenottoja 22 ja asiakkaita 14. Yhteydenottojen määrä on jatkuvasti kasvanut.

Eniten yhteydenottoja on tullut sosiaalipalveluihin liittyvissä asioissa. Seuraavaksi eniten on tullut yhteydenottoja koulutus-, kuntoutus-, asunto- ja työhön liittyvissä asioissa, joista asunnon saantiin liittyvät ongelmat ovat muodostaneet suurimman osan. Yhteydenottoja on ollut myös velka-, ulosotto- ja korvausasioihin sekä rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa (liite 2). Lastensuojeluun liittyvät ongelmat nousivat yhteydenotoissa esille vuoden 2010 aikana.

Sosiaaliturva ja -palvelut

Sosiaaliturva-asioissa ovat korostuneet toimeentulotukeen liittyvät ongelmat. Usein toistuva ongelma on ollut se, että asiakkaalle on sosiaalitoimistosta sanottu puhelimesta, että oikeutta toimeentulotukeen ei ole. Asiasta ei ole annettu kirjallista päätöstä, jolloin ei ole myöskään valitusmahdollisuutta. Harkinnanvaraisen (täydentävän ja ehkäisevän) toimeentulotuen myöntämiskäytännöt vaihtelevat paljon kunnasta ja kunnan sisällä työntekijästä toiseen. Toimeentulotukiasioissa asiakkaille on annettu oikeudellista neuvontaa mm. hakemusten tekemisessä. Virheellisten tai vaillinaisten päätösten osalta on otettu yhteyttä sosiaaliviranomaisiin päätösten muuttamiseksi. Viime kädessä asiakkaita on avustettu muutoksenhaussa.

Asuntoasiat ovat muodostaneet merkittävän osan yhteydenotoista. Tämä johtuu siitä, että asunon saaminen vapautumisen jälkeen on erittäin vaikeaa ja monia erilaisia toimenpiteitä joudutaan usein tekemään pidemmän ajan kuluessa asunon saamiseksi. Toimenpiteet on räätälöitävä tapauskohtaisesti: Joissakin tapauksissa riittää yhteydenotto vuokratiloyhtiön johtoon. Joissakin tapauksissa haetaan sosiaalihuoltolain mukaista asumispalvelua. Romanivähemmistön ollessa kyseessä voidaan käyttää esimerkiksi syrjintälautakunnan päätöksiä. Keskeistä on myös pyrkiä sosiaali- ja asuntoviranomaisten keskinäisen yhteistyön parantamiseen.

Lastensuojeluun liittyvissä huostaanottoasioissa on ollut ongelmia erityisesti siinä, miten rangaistusta suorittava saa lastensuojelua koskevia päätöksiä itselleen ja siinä, miten tapaamisoikeuksia toteutetaan. Asioissa on oltu yhteydessä viranomaisiin ja pyritty pääasiassa neuvottelujen kautta edistämään asiakkaiden asioita.

Päihdeasioihin liittyvät yhteydenotot ovat useimmiten koskeneet rangaistuksen aikaista korvaushoitoa ja rangaistuksen jälkeistä vankilassa aloitetun kuntoutumisen jatkumista. Korvaushoidon ongelmana on ollut se, että korvaushoitoa ei aloiteta eikä hoidon tarvetta arvioida vankila-aikana. Näissä asioissa on oltu yhteydessä vankiloiden päihdeohjaajiin ja Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikköön. Asiakkaat ovat tehneet tarvittaessa muistutuksia Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikön ylilääkärille.

Puolison vankeusrangaistus aiheuttaa perheille usein taloudellisia vaikeuksia. Omaisten yhteydenotot ovatkin usein koskeneet elatustuen ja lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen saamismahdollisuuksia sekä tuen saamista vankilamatkojen aiheuttamiin kustannuksiin. Myös vaikeudet saada perhetaapamisia vankilassa ovat olleet usein yhteydenoton aiheena.

Myös monenlaisissa muissa asioissa on asiamiessosiaalityöntekijään otettu yhteyttä: mm. rangaistusaikainen sosiaaliturva, opiskelemaan, koevapauteen ja poistumisluvulle pääseminen tai poistumislupamatkojen ja yöpymisten kustannusten korvaaminen ovat olleet vankien yhteydenottojen aiheina.

Velka-asiat ja rangaistusseuraamukset

Velka-asioissa on neuvottu ja motivoitu asiakasta selvittämään velkojaan ja tapauksissa, joissa asiakkaalla on maksuvaraa ohjattu Takuu-Säätiöön järjestelylainan saamista varten. Tietyissä tapauksissa asiakas on ohjattu kunnallisen talous- ja velkaneuvonnan palveluihin esimerkiksi velkajärjestelyyn hakeutumista varten. Erityisesti pääkaupunkiseudulla asuvia on pienien velkojen osalta ohjattu myös sosiaalisen luototuksen palveluihin. Neuvonnassa on hyödynnetty Takuu-Säätiön Omille ja loille projektin vertaistalousneuvontaa.

Valvotun koevapauden valmistelu ja täytäntöönpano ovat olleet keskeisesti esillä. Tiedusteluja tuli erityisesti tapauksissa, joissa koevapauteen pääsyä ei ollut myönnetty. Päätökseen ei voida hakea valittamalla muutosta. Tällöin on ollut mahdollisuus tehdä kantelu Rikosseuraamuslaitokseen tai Eduskunnan oikeusasiamiehelle. Suurimpana ongelmana näyttää olevan se, ettei koevapautta aleta laitoksessa valmistella riittävän ajoissa.

Ulosotossa tulkintaongelmia on aiheuttanut Ulosottokaaren 4:51 §, jonka mukaan velallisen olennaisesti heikentynyt maksukyky oikeuttaa tietyin edellytyksin ulosmittauksen lykkääntymiseen enintään neljäksi kuukaudeksi tai velallisen palkasta ulosmitattavan määrän pienentämiseen. Säännöstä sovelletaan pääkaupunkiseudulla vaihtelevasti, jolloin velallisen yhdenvertaisuusperiaate ei aina toteudu. Kriminaaliasiamies on selvittänyt asiaa yhteistyössä Kuntouttavan vankityön ryhmän ja Helsingin sosiaalitoimen kanssa.

Asiamiehille tulleet asiakasyhteydenotot ovat usein edellyttäneet asioiden selvittämistä ja yhteydenottoa asiaa hoitavaan viranomaiseen. Jatkossa on joiltakin osin tarpeellista tarkastella mahdollisuutta ohjata asiakkaita nykyistä enemmän muiden toimijoiden, esimerkiksi sosiaali- ja potilasasiamiesten palveluihin. Asiakkaita on ohjattu oikeusaputoimistoon erityisesti varsinaiseen asianajotoimintaan kuuluvissa asioissa.

TIEDOTUSTOIMINTA

Keskeisistä lainsäädäntöön ja viranomaistoimintaan liittyvistä asioista on tiedotettu Portti vapauten -portaalissa sekä vierailukäynneillä vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa, yhteistyöpalaverissa eri toimijoiden kanssa, seminaareissa ja koulutuksissa.

Asiamiehet ovat kehittäneet asiakastyötä ja tiedotustoimintaa yhteistyössä säätiön viestintäyksikön kanssa Portti vapauten -portaalissa. Kriminaaliasiamiestoiminnan esitteet uudistettiin vuoden 2009 alussa, jolloin uudistetut esitteet jaettiin vankiloiden johdolle ja erityistyöntekijöille sekä yhdyskuntaseuraamustoimistoihin. Samalla tiedotettiin Portti vapauten -portaalin kysymys-vastauspalstoista.

Vuoden 2009 alusta lakimiehen kysymys-vastauspalstalle lisättiin sosiaalityöntekijän kysymys-vastauspalsta. Palstoille tuli seurantajaksona 123 kysymystä. Kysymykset ovat olleet hyvin heterogeenisiä. Ne ovat koskeneet muun muassa vankilan terveydenhoitoa ja työtoimintaa, perheen sosiaalietuuksia vankeusrangaistuksen aikana, perhetapaamisia, päihdehoitoon pääsyä, velka- ja korvasasioita ja rangaistuksen täytäntöönpanoasioita, esimerkiksi koevapautta, yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanoa, rangaistusaikoja ja sakon muuntoja.

Osa kysymyksistä on koskenut asioita, jotka eivät suoranaisesti kuulu kriminaaliasiamiestoiminnan piiriin. Tällaisia ovat verotukseen, avioeroihin tai yleisiin lakiasioihin liittyvät kysymykset. Näissä yhteydenotoissa asiakas on ohjattu asiaa hoitavan viranomaisen luokse.

Suureen osaan kysymys-vastauspalstan kysymyksistä on annettu yleistä ohjausta ja neuvontaa. Haasteena ovat olleet liian yleisluonteiset kysymykset, joihin on ollut vaikea antaa yksityiskohtaista neuvontaa. Tällaisissa tapauksissa asiakas on usein vastauksen saatuaan ottanut sähköpostilla yhteyttä asiamieheen, jolloin asia on voitu selvittää perusteellisemmin.

Yhteenvedona voidaan todeta, että Portti vapauteen -portaalin kysymys-vastauspalsta on matalakynnyksinen palvelu. Sen rooli on erilainen kuin muun kriminaaliasiamiestoiminnan, jossa asiakasyhteydenotot ovat yleensä tulleet tilanteissa, joissa olemassa olevat palvelut eivät syystä tai toisesta ole toimineet. Kysymys-vastauspalstalla kysytään usein palvelujen perusasioita, esimerkiksi mistä saa velkaneuvontaa.

YHTEISTYÖ

Asiamiehet ovat toimineet yhteistyössä erityisesti päihdeasiamiehen kanssa terveys- ja sosiaalipalvelujen asiakasohjaukseen liittyvissä kysymyksissä. Lisäksi yhteistyön tavoitteena on ollut uuden vankeuslain mukaisesti vapautuvan vangin hoitojatkumoiden parantaminen. Yhteistyö on tärkeää mm. siksi, että viimeisimmän vankien terveystutkimuksen mukaan lähes 90 prosentilla vangeista on päihdeongelma (Joukamaa ja työryhmä 2010). Yhteistyötä on tehty tietojen vaihdossa ja asiakastapauksien konsultoinnissa sekä yhteisillä vierailukäynneillä.

Yhteistyötä on tehty myös Jalkautuvan vertaistalousneuvonnan Omille jaloille –projektin kanssa. Takuu-Säätiön hallinnoimassa yhteistyöprojektissa opastetaan kohderyhmänsä talousvaikeuksissa olevia auttamisjärjestelmän piiriin. Projekti on kouluttanut ja kouluttaa edelleen eri puolille maata useita vertaistalousneuvoja. Kriminaaliasiamies on myös yhteistyökumppanina toimivan Takuu-Säätiön hallituksen varajäsen.

Yhteistyö on ollut tiivistä Vankien Omaiset ry:n kanssa erityisesti asiakasasioissa. Muita yhteistyökumppaneita ovat olleet Vapautuvien Tuki ry, Kritsin koordinoima Vankiperhetyön verkosto, Järjestöjuristit sekä Mielenterveyden Keskusliitto ja Romano Missio.

Asiamiehet ovat toimineet kiinteässä yhteistyössä säätiön eri toimialojen kanssa, erityisesti Ehjä perhe-projektin kanssa vankien omaisten aseman parantamiseksi sekä tiedotusyhteistyötä säätiön viestintäyksikön Portti vapautteen -portaalin kehittämisen merkeissä. Yhteistyö on ollut kiinteää myös säätiön Tukiasumispalvelujen ja Vertaistuki Rediksen kanssa.

VAIKUTTAMISTOIMINTA

Vaikuttamistoiminnassa luodaan verkostoja viranomaisiin ja muihin alan toimijoihin tavoitteena, että lait, ohjeistukset, viranomaiskäytännöt ja viranomaisten välinen yhteistyö vastaisivat paremmin kohderyhmän tarpeita ja kuntoutustavoitteita.

Keskeistä vaikuttamistoimintaa ovat olleet yhteydenotot viranomaisiin asiakkaiden oikeuksien turvaamiseksi ja pyrkimys viranomaisten keskinäisen yhteistyön parantamiseen. Yhteydenottoja on ollut eniten kuntien sosiaalitoimistoihin, vuokra-asuntosäätiöihin, vankiloihin, ulosottovirastoon ja oikeusaputoimistoihin.

Asiamiehet ovat osallistuneet seminaareihin, koulutuksiin ja vierailukäynteihin, joissa he ovat pitäneet alustuksia ja käyttäneet puheenvuoroja. Vierailukäyntejä vankiloihin ja yhdyskuntaseuraamus-toimistoihin on tehty seurantajakson aikana yhteensä 25 kpl. Asiamiehet ovat osallistuneet Kritsin lausuntojen valmisteluun, joista esimerkkeinä voidaan mainita STM:n Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä OM:n Seksuaalirikollisten hoitoa koskeva työryhmämietintö. Helsingin sosiaali-johtajalle tehdyssä kannanotossa ja Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksessa tuotiin esille huoli Helsingin kaupungin sosiaaliviraston asunnottomien sosiaalipalvelutoimiston hajauttamisen vaikutuksista vapautuvien vankien palveluille.

Asiamiessosiaalityöntekijä teki kyselytutkimuksen vankien perheiden sosiaalisesta tilanteesta. Selvitys oli aihepiirissään ensimmäinen Suomessa tehty. Selvitys julkaistiin joulukuussa 2009.

Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema -selvitys valmistui kesäkuussa 2010 ja siinä esiteltiin keskeistä lainsäädäntöä, perustuslakia, normaalisuusperiaatetta sekä sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveydenhuollon peruseriaatteita. Selvityksessä käsiteltiin myös asiakkaan asemaa eräissä palveluissa ja etuusjärjestelmissä sekä esiteltiin toimenpideohjelma, jonka avulla asiakkaiden asemaa voitaisiin parantaa. Selvitys julkaistiin Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja -sarjassa ja säätiön nettisivuilla.

Selvityksestä laadittiin tiedote, jota uutisoitiin laajalti tiedotusvälineissä. Uutisoinnissa nousivat esille vapautuvien vankien vaikea asuntotilanne sekä vankien velkaantuneisuus. Selvityksen pohjalta järjestettiin marraskuussa 2010 yhteistyökumppaneille kutsuseminaari, jonka aiheina olivat vankien tekemät kantelut sekä mahdollisuudet kuntoutukseen ja työkyvyn selvittelyihin vankeusaikana.

Asiamiehet laativat yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, KRIS-Suomi ry:n ja säätiön viestintäyksikön kanssa Vankien köyhyysmanifestin, johon koottiin 15 keskeistä rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan ja heidän omaistensa asemaa koskevaa parannusehdotusta. Vankeja ja omaisia osallistui manifestin muokkaamiseen asiamiesten vierailukäynneillä vankiloissa ja perheleirillä. Manifestia esiteltiin Hämeenlinnan vankilan vankitapahtumassa. Tilaisuus radioitiin ja se lähetettiin yhtenä Kriminaalihuollon tukisäätiön ja KSL:n Vankiradion viidestä lähetyksessä lähiradioissa. Manifesti ja vankilatapahtuma olivat osa EU:n köyhyyden ja syrjäytymisen vastaista teemavuotta. Lopullisessa muodossaan manifesti julkaistiin maaliskuussa 2011.

Syksyllä 2010 alkoi Työllä tukea vankien velanhoitoon -projekti. Takuu-Säätiön hallinnoiman projektin tarkoituksena on yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, Suomenlinnan ja Satakunnan vankiloitten kanssa kehittää toimiva menettely avolaitosvankien velkojen hoitamiseksi. Projektin muita yhteistyökumppaneita ovat Ulosottovirasto, Kansaneläkelaitos ja sosiaalitoimi. Kriminaaliasiamies toimii yhteistyöprojektin ohjausryhmän asiantuntijajäsenenä. Kriminaaliasiamies vieraili yhteistyökumppanien kanssa projektiin kuuluvissa vankiloissa ja Vantaan velkaneuvonnassa.

Asiamiehet ovat osallistuneet Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton ja Terveyden edistämisen keskuksen järjestöille suunnattuun Järvi-hankkeen arviointikoulutukseen. Projektin kuluessa tuotettuja työkaluja on hyödynnetty asiamiestoiminnassa ja sen kehittämisessä.

2. ASIAKASTYÖN EDUNVALVONTA

Kriminaaliasiamiestoiminnan asiamiehillä on sovitun työnjaon mukaiset vastualueet. Seuraavassa asiamiehet esittelevät asiakastapauksia omilta vastuualueiltaan.

2.1 Asiamiessosiaalityöntekijän asiakastapauksia

Toimeentulotuki

Toimeentulotukilain 7 c §:n 3 kohdan mukaan täydentävässä toimeentulotuessa voidaan ottaa huomioon henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvia, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkittuja menoja. Tällainen erityinen tarve tai olosuhde voi olla esimerkiksi pitkäaikainen toimeentulotuen saanti, lasten harrastustoimintaan liittyvät menot, suuremmat kodin hankinnat tai matkakulut.

a) Lapsiperheen vankilavierailun matkakustannukset

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa turvataan lapsen oikeus pitää yhteyttä siihen vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Lapsen oikeus tavata vanhempansa tulee turvata tarvittaessa myöntämällä toimeentulotukea tätä tarkoitusta varten. Laissa tarkoitetaan lapsen ja etävanhemman tapaamista erotilanteissa. Myös YK:n lapsen oikeuksia koskevassa sopimuksessa kohdassa yhdeksän painotetaan lapsen oikeutta tavata sitä vanhempansa, josta hän asuu erossa.

Asiakastapaus

Perheen isä oli suorittamassa vankeusrangaistustaan. Perheessä oli 2-vuotias lapsi. Äiti oli hakenut toimeentulotukea mm. vankilavierailujen aiheuttamiin matkakustannuksiin. Kunnan sosiaalitoimi oli myöntänyt kuukaudessa yhden matkan, vaikka äiti oli hakenut 3-4 matkaa kuukaudessa. Myöntö perustui kunnan sosiaalitoimen omaan toimeentulotukiohjeeseen, jonka perusteella korvataan yksi matka edestakaisin kuukaudessa.

Asiakas otti yhteyttä asiamiessosiaaliryöntekijään, jonka ohjeiden mukaan asiakas teki uuden toimeentulotukihakemuksen. Uudessa hakemuksessa haettiin 3-4 matkaa kuukaudessa. Perusteena vankilavierailuille oli lapsen oikeus tavata vankilassa olevaa vanhempansa. Mukaan liitettiin tarkat laskelmat kustannuksista.

Kunta myönsi kolme matkaa kuukaudessa.

b) Vankeusrangaistusta suorittavan puolison vankilavierailut

Täydentävän toimeentulotuen tarve on arvioitava asiakaskohtaisesti asiakkaalle tehdyn laskelman perusteella. Täydentävässä toimeentulotuessa ei ole suljettu pois mitään menolajia, jos menot harkitaan asiakkaalle tarpeellisiksi (STM Toimeentulotukiopas 2007, 73).

Asiakastapaus

Puoliso haki täydentävää/ehkäisevää toimeentulotukea neljä kertaa kuukaudessa tapahtuvien vankilavierailujen matkakustannuksiin. Hän oli pitkäaikainen toimeentulotuen asiakas ja hänen tulonsa koostuivat pelkästään toimeentulotuesta ja asumistuesta. Toimeentulotuesta tehtiin kielteinen päätös sillä perusteella, että vankilamatkojen kustannukset eivät ole toimeentulotuesta tuettava meno.

Puoliso kertoi asiamiessosiaaliryöntekijälle päätöksestä vankien omaisten illassa. Asiamiessosiaaliryöntekijä soitti päätöksen tehneelle sosiaaliryöntekijälle, joka perusteli päätöstä lisäksi sillä, että sosiaalitoimistossa oli tehty linjaus, jonka mukaan vankilamatkojen kustannuksia ei huomioida toimeentulotuessa ollenkaan, koska rikoksista tuomitut ovat itse aiheuttaneet tilanteensa.

Päätöksestä valitettiin sosiaali- ja terveyslautakuntaan, joka edelleen hylkäsi oikaisuvaatimuksen. Tämän jälkeen päätöksestä valitettiin hallinto-oikeuteen.

c) Vangin vaatekustannukset avovankilassa

Vankilasta saatava ylläpito on vangin ensisijainen toimeentulojärjestelmä. Vankeuslain (7 luku 2 §) mukaan avolaitoksessa vangin on käytettävä omia vaatteitaan. Vangille, jolla ei ole soveltuvaa vaatetusta, on annettava soveltuva vaatetus vankilassa käytettäväksi sekä tuomioistuimessa käyntiä tai muuta vankilasta poistumista varten.

Asiakastapaus

Vuodesta 2004 lähtien vankeusrangaistustaan suorittanut naisvanki siirtyi avovankilaan kesäkuussa 2009. Ennen vankeutta käytetyt siviilivaatteet olivat käyneet sopimattomiksi. Vanki sairasteli paljon eikä pystynyt työhön, jolloin tulot avovankilassa jäivät vähäisiksi. Avovankila ei pystynyt tarjoamaan sopivaa vaatetusta vankilan ulkopuolella käyntiä varten, koska vankilan määrärahat vaatehankintoihin olivat olemattomat.

Vanki haki vankilan sosiaalityöntekijän avustuksella täydentävää/ehkäisevää toimeentulotukea vaatteisiin. Päätös oli kielteinen. Vankilan sosiaalityöntekijä valitti asiakkaan kanssa kunnan sosiaali- ja terveyslautakuntaan, joka säilytti kielteisen päätöksen.

Tässä vaiheessa vankilan sosiaalityöntekijä otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään. Päätettiin tehdä valitus hallinto-oikeuteen.

Hallinto-oikeuden päätöksen mukaan vangilla ei ollut sellaisia erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvia menoja, joihin olisi tullut myöntää täydentävää toimeentulotukea. Hallinto-oikeus ei myöskään voinut velvoittaa kuntaa myöntämään ehkäisevää toimeentulotukea. Päätöksen mukaan vankilassa saatavan ylläpidon ensisijaisuudesta johtuen vankilalla on velvollisuus huolehtia vangin vaatuksesta myös avovankilassa. Hallinto-oikeuden päätös oli ennakkopäätöksen luonteinen.

d) Vangin poistumislupamatkojen kustannukset

Vankeuslain ja -asetuksen mukaan matkakustannukset voidaan maksaa valtion varoista mm., jos vanki on varaton (vankeuslaki 14 luku 10 §) tai jos poistumislupa on peruteltavissa rangaistusajan suunnitelman mukaisena (vankeusasetus 7 luku 48 §).

Asiakastapaus

Vanki oli hakenut toimeentulotukea poistumislupamatkan kustannuksiin. Toimeentulotukipäätös oli hylkäävä sillä perusteella, että kustannus kuului vankilan maksettavaksi. Vanki otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään, joka lähetti vangille selvityksen vankeuslain perusteista kirjeitse. Kirjeen perusteella vanki kertoi asian vankilan apulaisjohtajalle, joka myönsi kulut vankilan budjetista.

Vankiperheen etuudet vankeusrangaistuksen aikana

a) Lapsilisän yksinhuoltajakorotus

Lapsilisälain 7 §:n mukaan yksinhuoltajalla tarkoitetaan lapsilisän nostamiseen oikeutettua henkilöä, joka ei lapsilisän maksukuukauden alkaessa ole avioliitossa tai joka ennen maksukuukauden alkua on muuttanut puolisostaan erilleen yhteiselämän lopettamiseksi. Yksinhuoltajana ei kuitenkaan pidetä henkilöä, joka avioliittoa solmimatta jatkuvasti elää yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa toisen henkilön kanssa.

Asiakastapaus

Perheessä oli kolme alle kouluikäistä lasta. Perheen isä suoritti elinkautista vankeusrangaistusta. Vanhemmat olivat naimisissa ja asuivat samassa osoitteessa. Äiti haki Kansaneläkelaitokselta lapsilisän yksinhuoltajakorotusta, koska joutui yksin elättämään perhettä vuosien ajan. Kela hylkäsi hakemuksen, koska yksinhuoltajuuden kriteerit puolisoiden erillään asumisesta ja avioeron vireillepanosta eivät täyttyneet.

Jotta puolison vankeusrangaistuksen takia yksin perhettä elättävälle voidaan myöntää lapsilisän yksinhuoltajakorotus, tarvitaan lapsilisälain muutos.

b) Elatustuki

Elatustuen myöntämisen edellytyksistä säädetään elatustukilaissa (508/2008). Lain 6 §:n mukaan lapsella on oikeus elatustukeen silloin, kun elatusvelvollinen on laiminlyönyt elatusavun maksamisen. Oikeus elatustukeen on myös silloin, kun elatusvelvollisen puutteellisen elatuskyvyn takia elatusapua ei ole voitu vahvistaa tai elatusapu on vahvistettu elatustukea pienemmäksi.

Elatustuen myöntämisen edellytyksenä on, että elatusapu on vahvistettu täytäntöönpanokelpoisella elatussopimuksella tai -tuomiolla.

Elatustukilain mukaan elatussopimuksen tekemiselle ei ole estettä silloin, kun elatusvelvollinen ei pysty elättämään lastaan esimerkiksi pidemmän vankeusrangaistuksen takia.

Asiakastapaus

Esimerkkitapauksena on sama perhe kuin yksinhuoltajakorotuksenkin kohdalla. Perheessä oli kolme alle kouluikäistä lasta. Perheen isä suoritti elinkautista vankeusrangaistusta. Vanhemmat olivat naimisissa ja väestörekisteritietojen mukaan asuivat samassa osoitteessa. Äiti oli yrittänyt varata vastaanottoaikaa kunnan lastenvalvojalle elatussopimuksen tekemiseksi, jotta voisi hakea elatustukea. Äiti ei päässyt lastenvalvojan vastaanotolle, koska kunnan sosiaaliviraston juristin tulkinnan mukaan elatussopimusta ei voitu tehdä avioparille.

Perheen äidin yhteydenoton perusteella asiamiessosiaalityöntekijä otti yhteyttä kunnan perheasioiden päällikköön tiedustellen lainmukaisia perusteluja, miksi elatussopimusta ei voida tehdä. Kun lainmukaisia perusteluja ei ollut, asiakkaalle annettiin mahdollisuus varata aika elatussopimuksen tekemiseksi. Tämän jälkeen asiakas pystyi hakemaan elatustukea Kelalta.

Kansaneläkelaitos muutti lokakuussa 2010 elatustukea koskevaa ohjeistustaan siten, että elatustukea voidaan maksaa silloin, kun vankeusrangaistus kestää yli 3 kuukautta suljetussa laitoksessa. Lapsen ja vankilassa olevan vanhemman sama osoite ei ole enää este elatustuen myöntämiselle.

Päihdekuntoutus

a) Korvaushoito vankilassa

Opioidiriippuvaisen hoidon tarve tulee arvioida ja hoito toteuttaa sellaisessa terveyskeskuksessa, päihdehuollon yksikössä tai vankeinhoitolaitoksen terveydenhuollon yksikössä, jossa on hoidon antamiseen perehtynyt hoidosta vastaava lääkäri ja toiminnan edellyttämä muu henkilökunta sekä muut edellytykset hoidon antamiseen (Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä 33/2008, 4 §).

Asiakastapaus 1

Huumeidenkäyttäjälle tehtiin korvaushoidon arvio ja arvion perusteella tehtiin päätös korvaushoidon aloittamisesta. Vankeusrangaistus ehti kuitenkin alkaa ennen korvaushoidon aloittamista. Vanki alkoi kysellä hoidon aloittamisesta vankilassa.

Vankilan erityisohjaaja otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään, joka pyysi erityisohjaajaa selvittämään vankilan sisällä terveydenhuoltoyksikön kannan asiaan ja mikäli kanta olisi kielteinen, informoimaan vankia valitusmahdollisuuksista.

Korvaushoitoa ei aloitettu, joten vanki teki asiasta muistutuksen Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikön johtavalle ylilääkärille.

Asiakastapaus 2

Vangilla oli 10 vuoden tuomion, josta hän ensikertalaisena suoritti puolet. Hänellä oli ollut siviilissä ylläpitohoito, joka kuitenkin oli lopetettu oheiskäytön takia. Vankeusaikana hän oli yrittänyt saada lähetettä korvaushoitoon, mikä hänelle oli luvattukin. Lähetettä ei kuitenkaan koskaan tehty.

Vankeusrangaistuksen loppuun vangille suunniteltiin koevapausjakso, joka toteutettiin kuukauden pituisena päihdepsykiatrisena laitoshoidona. Kolme viikkoa ennen vapautumista päihdepsykiatriselta osastolta alettiin järjestää lähetettä korvaushoidon arvioon. Vanki otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään osaston hoitajan kanssa huolestuneena siitä, että arvioaikaa ei järjesty. Osaston lääkäri sai kuitenkin vangille ajan kahden viikon päähän vapautumisesta, minkä jälkeen vanki joutui vielä jonottamaan varsinaiseen korvaushoitoon. Jonotukset muodostivat riskin huumeidenkäytön uudelleenaloittamiselle. Jos asia olisi hoidettu vankilasta käsin hyvissä ajoin, olisi korvaushoito voitu aloittaa vapautumisen yhteydessä.

b) Päihdelaitoskuntoutus vapautumisen jälkeen

Päihdehuoltolain 7 § mukaan päihdehuollon palveluja tulee antaa henkilölle, jolla on päihdeiden käyttöön liittyviä ongelmia, sekä hänen perheelleen ja muille läheisilleen. Palveluja on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella.

Asiakastapaus

Vanki oli vankeusaikana osallistunut Kiskon yhteisöhoitoon ja halusi vapauduttuaan jatkaa samaa hoitoa. Vanki haki kotikunnaltaan kuuden kuukauden maksusitoumusta Kiskon jatkohoitoon päihdelaitokseen. Vankilan päihdeohjaaja otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään, kun sai suullisesti tietää kotikunnalta, että maksusitoumusta ei myönnettäisi. Kunnan päätöksen mukaan kotikunnan A-klinikalla tehtäisiin ensin arvio hoidon tarpeesta ja mikäli arviossa todettaisiin laitoshoidon tarve, laitoshoidoa voitaisiin myöntää korkeintaan kahden kuukauden ajan.

Asiamiessosiaalityöntekijä suositteli päätöksen hyväksymistä. Päihdehuoltolain 7 § tarkoitus toteutuisi, koska kunta tekisi arvion asiakkaan hoidon tarpeesta.

Asunnon saanti vapautumisvaiheessa

Aravarajoituslain (1190/1993, 4 b §) mukaan asukkaiden valinta aravavuokra-asuntoihin perustuu sosiaaliseen tarkoituksenmukaisuuteen ja taloudelliseen tarpeeseen. Asukkaaksi valittaessa on otettava huomioon hakijaruokakunnan asunnontarve, varallisuus ja tulot. Asukasvalinnassa etusijalle on asetettava asunnottomat ja muut kiireellisimmässä asunnon tarpeessa olevat, vähävaraisimmat ja pienituloisimmat hakijaruokakunnat.

Asiakastapaus 1

Romaanivanki oli vapautumassa vankilassa asunnottomaksi. Hän oli hakenut kotikunnastaan asuntoa hyvissä ajoin ennen vapautumista vankilan sosiaalityöntekijän avustuksella. Sosiaalityöntekijä oli myös useita kertoja ollut yhteydessä kunnan asuntoviranomaisiin. Vaikutelmana oli, että asuntoa ei aiottu antaa vangille siitä huolimatta, että kunta mainosti vapaita asuntoja nettisivuillaan.

Vankilan sosiaalityöntekijä otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään. Asiamiessosiaalityöntekijän yhteydenotto kuntaan varmisti sen, ettei asuntoa aiottu myöntää vangille. Perusteluna oli se, että kunnassa pelättiin vapautuvaa vankia. Asiamiessosiaalityöntekijä lähetti kuntaan syrjintälautakunnan päätöksen vuodelta 2007, jossa eräs toinen kunta oli uhkasakon uhalla velvoitettu antamaan romaaniperheelle asunto.

Kolmen arkipäivän kuluttua romanivanki sai asunnon.

Asiakastapaus 2

Romaanivanki oli vapautumassa asunnottomaksi. Aikaisemman asunnon, jonka vanki oli saanut kärjäoikeuden päätöksellä, vanki oli joutunut antamaan pois vankilatuomion takia. Kunnan sosiaalijohtaja lupasi uuden asunnon vapautumisen yhteydessä. Vangin asuntohakemukseen tuli kuitenkin kielteinen päätös sillä perusteella, että vanki oli aiheuttanut naapureille häiriöitä ja mm. kiristänyt heitä. Tällaisesta toiminnasta ei ollut kuitenkaan mitään todisteita. Vankilan sosiaalityöntekijä otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään, joka kehotti valittamaan asiasta lautakuntaan. Tekninen lautakunta piti päätöksen ennallaan. Tämän jälkeen asia vietiin hallinto-oikeuteen, jossa se on pian käsittelyssä.

Koska vangin vapautuminen oli lähellä, eikä asunnosta ollut tietoa, vankilan sosiaalityöntekijä ehdotti kunnan sosiaalijohtajalle verkostopalaverin järjestämistä, johon myös asiamiessosiaalityöntekijä tulisi mukaan. Palaveria ei pystytty järjestämään, koska sosiaalitoimisto kieltäytyi yhteistyöstä vangin kanssa vedoten mm. lähestymiskieltoon, joka kuitenkin oli päättynyt jo puolitoista vuotta aiemmin ja kohdistunut ainoastaan sosiaalijohtajaan. Sosiaalijohtaja kehotti hankkimaan vangille edunvalvojan tai asiamiehen, jonka kanssa sosiaalitoimiston työntekijät voisivat asioida. Vaadittua edunvalvontaa ei kuitenkaan voinut laittaa vireille, koska asiakas ei ollut edunvalvonnan tarpeessa. Myöskään asiamiehen ei voitu edellyttää edustavan asiakasta, jos asiakas ei sitä halunnut. Asiamiessosiaalityöntekijä otti yhteyttä sosiaalijohtajaan, minkä jälkeen näitä vaatimuksia ei enää esitetty.

Kunnanjohtaja järjesti lopulta kunnallisen arava-vuokra-asunnon. Asunto kuitenkin peruttiin sen jälkeen, kun kunnan asukkaat ryhtyivät vastustamaan asunnon antamista vapautuvalle vangille. Kolme päivää ennen vapautumista löytyi kunnanjohtajan kautta yksityinen vuokra-asunto kahdeksi kuukaudeksi. Vuokrasopimusta jatkettiin kolmella kuukaudella asiamiessosiaalityöntekijän yhteydenoton jälkeen. Lisäongelmaksi tuli asiakkaasta tehty perätön valitus ja häätöuhka kolmen viikon asumisen jälkeen. Asiamiessosiaalityöntekijä pyysi asiakkaalta ja todistajalta kirjalliset lausunnot tapahtuneesta ja informoi kunnan johtavia viranhaltijoita siitä, että huoneenvuokralain mukaiset irtisanomisperusteet eivät täytyneet. Asiakastapauksen selvittely on kaikinensa jatkunut pian vuoden ajan.

Sairauspäiväraha

Sairauspäivärahain (8 luku 5 §) mukaan sairauspäivärahaa ei makseta vakuutetulle, joka on suorittamassa hänelle tuomittua vankeusrangaistusta rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettussa rangaistuslaitoksessa lukuun ottamatta sakon muuntorangaistusta.

Asiakastapaus 1

Sairauspäivärahalain 7 luku 3 §:n mukaan vakuutetun oikeus saada sairauspäiväraha vähimmäismääräisen päivärahaetuuden suuruisena alkaa omavastuuajan jälkeen, jos hänellä ei ole oikeutta sairauspäivärahaan työtulojen eikä päivärahoikeutta edeltävän etuuden perusteella taikka päiväraha jäisi vähimmäismääräistä päivärahaetuutta pienemmäksi.

Kolmen vuoden vankeustuomiota suorittava vanki sairastui kaksi kuukautta ennen vankeusrangautuksen päättymistä. Sairaus jatkui edelleen siviilissä. Vapauduttuaan vanki haki Kelasta sairauspäivärahaa B-lääkärintodistuksella. Päätöksen mukaan sairauspäiväraha alkoi vasta 55 päivää vapautumisen jälkeen vähimmäismääräisenä. Asumispalvelun työntekijä otti yhteyttä asiamiessosiaaliryöntekijään selvittääkseen, oliko Kelan päätös oikea.

Vapautumisen jälkeen asiakas joutuu odottamaan 55 päivää ennen kuin sairauspäiväraha voidaan maksaa vähimmäismääräisenä. Omavastuu aika ei kulunut vankeusaikana vaan alkoi alusta vapautumisen jälkeen. Odotusaikana ainoaksi toimeentuloksi jäi toimeentulotuki.

Asiakastapaus 2

Vankeusasetuksen (509/06, 35 §) mukaan jos vanki tulee työkyvyttömäksi, työkyvyttömyysajalta maksetaan käyttörahaa 0,30 euroa tunnilta kolmen ensimmäisen päivän työ- tai toiminta-ajalta. Tämän jälkeen vangille maksetaan käyttörahana 70 prosenttia sen toimintarahaluokan toimintarahasta, jota hän sai ennen työkyvyttömyyttä. Palkkaa saaneelle vangille työkyvyttömyysajan käyttöraha maksetaan kolmannen toimintarahaluokan mukaisena. Työsuorituksen perusteella toimintarahaa saaneelle vangille työkyvyttömyysajan käyttörahana maksetaan enintään 70 prosenttia kolmannen toimintarahaluokan toimintarahasta.

Avovankilassa avolaitostyötä tekevä vanki sairastui. Hänen työstä saamansa palkka 7,30 euroa putosi sairausaikana 1,20 euroon tunnilta. Vanki otti yhteyttä asiamiessosiaaliryöntekijään selvittääkseen, onko tulotason pudotus mahdollinen.

Tulotason pudotus oli vankeusasetuksen mukainen. Avovankilassa tehtävä ammattityö ei ole työsuorituksenalaista työtä, eikä siitä synny oikeutta sairauspäivärahaan.

Työttömyysturvan karenssit

Työttömyysturvalaki

Työnhakijalla, joka ilman pätevää syytä on eronnut työstään tai joka on itse aiheuttanut työsuhteen päättymisen, ei ole oikeutta työttömyysetuuteen 90 päivän ajalta työsuhteen päättymisestä lukien (työttömyysturvalaki 1290/02, 2 luku 9 §).

Asiakastapaus

Tutkintavangin puoliso otti yhteyttä. Vanki ei voinut jatkaa enää entisessä työssään tekemänsä rikoksen takia, vaan joutui joko itse irtisanoutumaan tai odottamaan irtisanomista. Puoliso kysyi, kumpi vaihtoehto olisi edullisempi. Kummassakin tapauksessa työttömyysturvan karenssi oli 90 päivää.

Koska kyse oli tutkintavankeudesta, karenssi kului vankeusaikana. Ehdottoman vankeusrangaistuksen aikana karenssi ei olisi kulunut, vaan olisi ollut edessä vapautumisen jälkeen.

Lastensuojelu

Lastensuojelulain (417/07) 54 §:n mukaan lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaishuoltoapaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.

Lastensuojelulain 63 §:n mukaan yhteydenpidon rajoittamisesta on tehtävä päätös, jonka tulee olla määräaikainen, enintään yksi vuosi kerrallaan. Päätöksessä on mainittava rajoituksen syy, henkilöt, joihin rajoitus kohdistuu, millaista yhteydenpitoa rajoitus koskee ja missä laajuudessa rajoitus toteutetaan.

Asiakastapaus

Naispuolinen vanki oli suorittamassa useamman vuoden vankeusrangaistusta. Hänen kaksi lastaan oli huostaan otettu ja sijoitettu sijaisperheeseen. Sekä sijaisperheen että lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa oli monenlaisia ristiriitoja. Vanki otti yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään siinä vaiheessa, kun hän ei ollut saanut tavata lapsiaan kahteen kuukauteen. Lastensuojelu ei kuitenkaan ollut tehnyt yhteydenpidon rajoittamispäätöstä eikä päivittänyt asiakassuunnitelmaa.

Asiamiessosiaalityöntekijä otti yhteyttä lastensuojelun sosiaalityöntekijään, joka ohjasi yhteydenoton perheasioiden päällikölle. Perheasioiden päällikkö kertoi yhteydenpidon rajoittamispäätöksen valmistuvan viikon sisällä. Puolentoista kuukauden kuluttua vanki otti uudelleen yhteyttä asiamiessosiaalityöntekijään ja kertoi, ettei ollut saanut päätöstä, eikä myöskään yhteydenottoja kunnasta. Asiamiessosiaalityöntekijä soitti uudelleen perheasioiden päällikölle, joka kertoi, että asiaa selvittämään oli otettu ulkopuolinen selvittäjä, joka tekisi päätösehdotuksen kesäkuun alkuun mennessä. Asiamiessosiaalityöntekijän kehotuksesta vanki otti yhteyttä asianajajaan viedäkseen asian hallinto-oikeuteen. Suullisessa oikeudenkäynnissä asiamiessosiaalityöntekijää kuultiin todistajana.

Kotikunta

Kotikuntalain (201/94) 3 § 4 kohdan mukaan henkilön kotikunta ei muutu, jos hänen asumisensa toisessa kunnassa johtuu pääasiassa rangaistuksen suorittamisesta rangaistuslaitoksessa.

Asiakastapaus

Vanki oli tehnyt osoitteenmuutoksen toiseen kuntaan. Toimeentulotukea haettaessa uusi kotikunta teki kielteisen päätöksen, samoin aiempi kotikunta. Vankilan sosiaalityöntekijä otti yhteyttä asiemiessosiaalityöntekijään, joka kehotti vankia tekemään kotikuntaa koskevan oikaisupyynnön uuden kunnan maistraattiin. Tämän jälkeen toimeentulotuen myöntää alkuperäinen kotikunta.

Kotikuntalain tulkinnan mukaan vangin kotikunta vankeusaikana voi muuttua vain hänen perheensä mukana.

Kotikuntalakia (3 a §) muutettiin 1.1.2011 siten, että jos henkilö on sijoitettu perhehoitoon, laitoshoidon tai asumispalvelujen avulla järjestettyyn asumiseen muun kuin kotikuntansa alueelle, hän voi valita uudeksi kotikunnakseen sen kunnan, jonka alueella olevassa toimintayksikössä tai asunnossa hän asuu. Valinta-oikeuden käyttäminen edellyttää, että hoidon tai asumisen arvioidaan kestävän tai se on kestänyt yli vuoden. Palvelujen järjestämisvastuu on uudella kunnalla, mutta maksamisvelvollisuus on vanhalla kunnalla. Kotikuntalain muutoksessa ei huomioitu vankeja.

2.2 Kriminaaliasiamiehen asiakastapauksia

Koevapauteen pääsyn edellytykset

Koevapauteen edellytyksistä on säädetty rikoslain 2c luvun 8§:ssä ja koevapauteen toimintavelvoitteista vankeusasetuksen 74 §:ssä. Vanki oli ilmoittanut haluavansa päästä koevapauteen ja hänellä oman käsityksensä mukaan täyttyivät kaikki koevapauteen edellytykset. Koevapaudesta oli myös maininta rangaistusajan suunnitelmassa. Hän oli ollut oma-aloitteisesti yhteydessä työnantajaan ja sopinut asianmukaisesti tulevan työsuhteensa ehdoista.

Rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen johtaja oli kuitenkin päättänyt ratkaisuun, ettei vanki voinut päästä valvottuun koevapauteen. Perusteluna oli, että valvottuun koevapauteen edellytykset eivät täyty toimintavelvoitteen soveltamisen kannalta. Vanki pyysi kriminaaliasiamiestä selvittämään, miksi hän ei päässyt valvottuun koevapauteen.

Kriminaaliasiamies selvitti asiaa, jolloin arviointikeskuksesta kerrottiin, että vanki oli tuomittu talousrikoksista loma-osakkeiden markkinoinnissa. Hänelle oli koevapauteen ajaksi luvattu työtä markkinointialan yrityksessä. Työ olisi ollut markkinointia, jonka alan työstä hänet oli tuomittu vankeuteen. Tämän vuoksi koevapauteen pääsy oli evätty. Kriminaaliasiamies kiinnitti arviointikeskuksen huomiota päätöksen puutteellisiin perusteluihin. Päätöksessä olisi pitänyt kertoa, miksi vanki ei ollut soveltuva kyseiseen työhön. Päätös oli oikea, mutta perustelut liian niukat. Vangilla oli mahdollisuus tehdä asiassa kantelu.

Puutteita vangin asuintiloissa

Vankeuslain 7 luvun 1§:n mukaan vankien käytössä tulee olla asianmukaiset asuin- ja peseytymistilat. Vankiloita rakennettaessa ja korjattaessa varsinaiset asuintilat on varustettava niin, että ne vastaavat yhteiskunnan yleisessä lainsäädännössä asuinkäytössä oleville tiloille asetettuja vaatimuksia.

Vangin omainen ilmoitti, että avovankilassa, jossa hänen miehensä suorittaa vankeusrangaistusta on jo pitemmän aikaa ollut vakavia homeongelmia. Ongelmia esiintyy vangin asuintiloissa. Myös vankei itse varmisti asian ja pyysi kriminaaliasiamiestä selvittämään, mitä voitaisiin tehdä.

Vankilan johtaja kertoi puhelimesta olevansa tietoinen asiasta ja, että tilat tullaan korjaamaan. Kuitenkaan ajankohdasta ei ollut tietoa. Kriminaaliasiamies tiedusteli asiaa aluevankilan kehittämispäälliköltä, joka kertoi, että vangin asuintilojen puutteellisuudet ovat tiedossa. Kuluvan vuoden budjettiin ja toimintasuunnitelmaan oli kirjattu vankilan asuintilojen peruskorjaustyöt. Myöhemmin kriminaaliasiamiehelle esiteltiin vankilan peruskorjaustöiden etenemistä hänen vierailukäynnillään.

Oikeudenkäyntiavustajan hankkiminen

Asiakas tuli vastaanotolle ja kertoi, että hänelle on tullut haaste käräjille. Syyttäjän arvion mukaan rangaistus voi olla vuosi ehdotonta vankeutta. Haasteen mukaan istuntopäivä on kahden kuukauden kuluttua. Asiakas pyysi kriminaaliasiamiestä oikeuteen ajamaan hänen asiaansa.

Kerroin, ettei kriminaaliasiamiehen tehtäväkuvaan pääsääntöisesti kuulu varsinainen asianajo käräjäoikeudessa. Palveluja tarjoavat yksityiset laki- ja asianajotoimistot ja oikeusaputoimistot. Asiakas arveli, ettei hänellä olisi varaa hankkia oikeusapua vapailta markkinoilta, vaikka hänellä onkin hiukan säännöllisiä tuloja. Tällöin etsin nettisivuilta Helsingin oikeusaputoimiston yhteystiedot ja pyysin häntä ensi tilassa varaamaan ajan oikeusaputoimistosta. Asiakas kertoi, että hänen kännykästään on virta loppunut. Tällöin asiakas soitti toimiston puhelimesta ajan ja kirjoitti sen muistiin. Pyysin häntä ilmoittamaan heti, jos oikeusavun saamisessa ilmenee ongelmia.

Asiakkaan ulosottovelkojen selvittäminen

Vankilasta vapautunut tuli vastaanotolle ja pyysi kriminaaliasiamiestä selvittämään hänen ulosotossa olevien velkojen määrän. Puhelimesta oli sovittu, että tilaan ulosotto rekisteriotteen.

Laskin velkojen kokonaismäärän ja kerroin, mitkä velat ovat vanhentuneet ja mitkä vanhenevat lähimmän vuoden kuluessa. Lisäksi olin tilannut Oikeusrekisterikeskuksesta saldotodistuksen, josta näkyvät myös maksamattomat sakot. Sakot olivat kaikki maksettu. Jos niitä ei olisi maksettu, uhkana olisi ollut sakkojen muunto vankeudeksi. Luottotiedot tulostin asiakastieto.fi verkkopalvelusta suoraan asiakkaalle. Kerroin myös, ettei ole olemassa rekisteriä, josta näkyisi keskitetysti velallisen kaikki velat. Käytännössä ulosotto- ja luottotietorekisterit kattavat huomattavan osan veloista. Koska asiakas oli helsinkiläinen, etsin netistä Helsingin talous- ja velkaneuvonnan yhteystiedot ja pyysin häntä ensi tilassa varaamaan ajan.

Sakon muuntorangaistuksen vanhentuminen

Asiakas tiedusteli, miten tulisi menetellä, koska hänellä on sakkoja muunnettu vankeudeksi jo vajat kaksi vuotta sitten. Hän ei kuitenkaan muista saaneensa kutsua ilmoittautua ulosottomiehelle vankilaan menoa varten. Lisäksi hän tiedusteli milloin sakon muunnot vanhenevat.

Soitin ulosottomiehelle, joka kertoi, että sakot on muunnettu vankeudeksi, mutta asiakkaalla ei ole hakua päällä eli häntä ei voida tavattaessa toimittaa vankilaan. Tilasin oikeusrekisterikeskuksesta sakkorekisteriotteen, josta ilmeni milloin sakkojen määrät ja milloin ne oli muunnettu vankeudeksi.

Kerroin, että muunnetut sakot tulee maksaa kerralla pois, jotta välttyisi vankeudelta. Tosin sakot voi vankeuslain 2 luvun 8 §:n mukaan maksaa vielä viiden päivän sisällä vankilassakin. Sakkoja ei voi enää maksaa erissä esimerkiksi tekemällä maksusopimuksen, kun ne on muunnettu vankeudeksi. Muunnettu vankeusrangaistus vanhenee 3 vuodessa tuomitsemispäivästä lukien. Vanhentumisaikaa on jäljellä vielä 1,5 vuotta.

Vankilassa maksettavien sakkojen epäkohtana on, että käytännössä läheiset ja omaiset voivat joutua painostuksen vuoksi maksamaan sakot, jotta tuomittu pääsisi vapaaksi.

Vankeusrangaistuksen vanhentuminen

Määräaikainen vankeusrangaistus vanhenee rikoslain 8 luvun 10 §:n mukaan

- 1) kahdessakymmenessä vuodessa, jos rangaistus on yli kahdeksan vuotta,
- 2) viidessätoista vuodessa, jos rangaistus on yli neljä ja enintään kahdeksan vuotta,
- 3) kymmenessä vuodessa, jos rangaistus on yli vuoden ja enintään neljä vuotta ja
- 4) viidessä vuodessa jos rangaistus on enintään vuosi.

Asiakas otti yhteyttä ja kertoi, että hän on pitkään oleskellut ulkomailla ja ettei hän uskalla palata Suomeen. Hänellä on haku päällä eli hänet hän voidaan tavattaessa toimittaa vankilaan. Asiakas kertoi, että hänelle tuomittu vuoden pituinen vankeusrangaistus on vanhentunut jo yli vuosi sitten. Rikoslain vankeusrangaistuksen vanhentumissäännösten mukaan häntä ei voida enää rangaistuksen vanhentumisen vuoksi toimittaa vankilaan. Asiakas kertoi ilmoittaneensa asiasta Keskusrikospoliisiin, josta ei kuitenkaan ole tullut minkäänlaista vastausta.

Soitin KRP:lle ja siellä kerrottiin, että vankeusrangaistuksen vanheneminen otetaan huomioon viran puolesta. Tällöin haku perutaan, ellei sitä ole tarvetta pitää voimassa muusta syystä. Pyysin asian pikaista käsittelyä. KRP lupasi selvittää asian ensi tilassa. Ilmoitin asiakkaalle ja pyysin häntä ilmoittamaan asiamiehelle, ellei hakua ole peruttu kohtuullisessa ajassa.

Tuomionpurku

Vanki lähetti kriminaaliasiamiehelle 10-sivuisen kirjeen, jossa hän pyrki osoittamaan olevansa syytön saamaansa tuomioon. Hän oli oman käsityksensä mukaan syyttämänä vankilassa ja pyysi asiamiestä selvittämään asian.

Kerroin, että lainvoimainen tuomio voidaan purkaa Korkeimman oikeuden päätöksellä. Hakemuksessa tulee esittää yksilöidyt perusteet tuomion purkamisen tueksi. Asian ajo vaatii yksityiskohtaista perehtymistä koko oikeudenkäyntiaineistoon. Kriminaaliasiamiestoiminnassa ei ole mahdollisuuksia tämänkaltaiseen asioiden ajoon. Pyysin vankia kääntymään asiassa oikeusaputoimiston tai yksityisen lakiasiantaimiston palveluihin.

Ulosotto

Vanki väitti vankivastaanotolla, että hänellä on eräs velka ulosotossa, jonka velkoja on väärä henkilö. Myös vankilan sosiaalityöntekijä kertoi, että vanki oli usein puhunut asiasta. Kysymys oli vankin mukaan siitä, ettei hän ole koskaan ollutkaan velkaa kyseiselle henkilölle.

Vanki antoi ulosmittausta koskevan asiakirjan. Selvitin asiaa ulosottovirastosta, jossa kerrottiin, että velkojan nimi on otettu suoraan tuomioistuimen pöytäkirjasta ulosottorekisteriin. Virastossa vielä tarkistettiin pyynnöstäni, että nimi oli varmasti kirjattu oikein.

Ilmoitin asiakkaalle, että ulosottovirastossa on varmistettu velkojan nimen olevan tuomioistuimen päätöksessä mainittu henkilö. On mahdollista, että päätöksessä on virhe, jonka oikaiseminen vaatii tuomionpurun. Ohjaus oikeusaputoimistoon.

Opintolainan takaisinmaksu

Vankilasta vapautunut asiakas kertoi, että hän on saanut pankilta kirjeen, jossa ilmoitettiin, että hänen opintolainansa on sanottu irti ja se on siirtynyt takaajan maksettavaksi. Asiakas oli useista kehotuksista huolimatta laiminlyönyt toistuvasti lainan lyhennysten takaisinmaksun.

Tiedustelin asiaa Kansaneläkelaitoksen opintotukikeskuksesta. Siellä kerrottiin, että laina on nyt kokonaan erääntynyt, koska se on siirtynyt takaajan maksettavaksi. Myös lainan korkotuki on päätynyt. Lainan korko on 7 %, joka lisätään vuosittain pääomaan. Lainan takaisinmaksusta voidaan sopia tietyin edellytyksin. Kerroin, että asiakkaani on työtön ja juuri vapautunut vankilasta, eikä hänellä ole muita tuloja kuin työmarkkinatuki. Hänellä ei siten ole toistaiseksi mahdollisuuksia lyhentää velan pääomaa, eikä maksaa edes korkoja. Tällöin lykkäystä myönnetään hakemuksen perusteella, joka tulee uusia puolen vuoden välein.

Avustin asiakasta takaisinmaksun lykkäyshakemuksen teossa ja hakemus hyväksyttiin. Lisäksi selvitin asiakkaan pyynnöstä lainan myöntäneestä pankista, ettei opintolainan irtisanomisen vuoksi asiakkaan luottotietoihin ole tullut merkintää. Varmistin vielä pankin tiedon tilaamalla luottotietorekisterin otteen, josta kävi ilmi, että luottotiedot olivat kunnossa.

Asiamiehen vahingonkorvausvastuun selvittäminen

Asiakas kertoi, että hänen asiamiehensä oli unohtanut hakea muutosta käräjäoikeuden päätöksestä rikosjutussa, jossa hän itse oli ollut paikalla ja ilmoittanut tyytymättömyyttä päätökseen. Näin käräjäoikeuden päätös jäi pysyväksi. Asiamies myönsi unohtaneensa hakea muutosta, mutta ilmoitti, ettei vakiintuneen käytännön mukaan päätös todennäköisesti olisi muuttunut hovioikeudessa. Näin ollen hänen asiakkaalleen ei ole syntynyt mitään korvattavaa vahinkoa. Asiakas oli sitä mieltä, että ainakin rangaistus olisi voinut lieventyä muutoksenhakutuomioistuimessa.

Otin yhteyttä Asianajajaliittoon, jossa kerrottiin, ettei kyseinen varatuomari ollut asianajajaliiton jäsen. Tällöin asiaa ei voida saattaa asianajajaliiton tutkittavaksi. Selvitin seuraavaksi kuuluiko asia mahdollisesti kuluttajansuojalainsäädännön piiriin. Kysymys oli kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisestä sopimuksesta. Kuluttajaneuvonnasta kerrottiin, että koska kysymyksessä oli valtion varoista korvattava maksuton oikeudenkäynti, niin tällaisissa tapauksissa asiamiehen toimintaan ei sovelleta kuluttajansuojalainsäädäntöä. Ainoa mahdollisuus oli nostaa vahingonkorvauskanne käräjäoikeudessa.

Vankeusrangaistuksen lykkäyshakemuksen hylkääminen

Ulosottovirasto oli hylännyt asiakkaan vankeusrangaistuksen lykkäyshakemuksen. Asiakas ei ollut vastannut ulosottomiehen pyyntöihin tulla ilmoittautumaan vankeusrangaistuksen aloittamista varten.

Ulosottomies soitti kriminaaliasiamiehelle ja tiedusteli asiakkaan yhteystietoja. Muussa tapauksessa hänestä joudutaan tekemään etsintäkuulutus, jolloin asiakas passitetaan tavattaessa heti vankilaan.

Sovittiin, että asiakkaan on viikon kuluessa ilmoitauduttava ulosottovirastoon välttääkseen etsintäkuulutuksen.

Soitin asiakkaalle ja kerroin tilanteesta. Hän kertoi, että ilmeisesti posti oli mennyt vanhaan osoitteeseen, koska hän ei ole saanut tietoa lykkäyspäätöksestä. Ilmoitin, että hänen tulee välittömästi ottaa yhteyttä ulosottomieheen. Lisäksi hän antoi luvan ilmoittaa yhteystietonsa ulosottoon. Sovin ulosottomiehen kanssa, että jos asiakas ilmoittautuu sovituksessa ajassa, niin hänelle voidaan antaa noin kaksi kuukautta aikaa hoitaa asioitaan, ennen vankeuden aloittamista.

Velkojen vanhentuminen

Vangin omainen tiedusteli poikansa velkojen vanhentumista. Hänellä oli valtakirja velkojen selvittämistä varten. Velat ja niiden määrät olivat tiedossa. Tilasin ulosottovirastosta ulosottorekisterin otteen ja oikeusrekisterikeskuksesta otteen valtiolle maksettavista veloista. Lisäksi tilasin Asiakas-tiedosta luottotietorekisterin otteen. Kerroin, että rikosperusteisten velkojen yleinen vanhentumisaika on 20 vuotta. Valtion varoista maksetut oikeusrekisterikeskuksen perinnässä olevien saatavien vanhentumisaika on 10 vuotta ja vanhentumispäivä on otteessa merkitty kunkin saatavan kohdalle erikseen.

Koska vangilla oli rikosperusteisten velkojen lisäksi myös opintolainaa, olin yhteydessä KELA:n opintotukikeskukseen. Sieltä kerrottiin, että takaajan eli pankin maksamat opintovelat vanhenevat 15 vuoden kuluttua siitä päivästä lukien, kun takaaja on maksanut velan. Opintovelan vanhentumiseen sovelletaan yleistä, muiden kuin rikosvelkojen 15 vuoden vanhentumisaikaa.

Rikoksesta epäillyn kuulustelupäivän siirtäminen

Asiakas soitti ja kertoi, että oli saanut kutsun saapua ylihuomenna poliisikuulusteluun törkeästä pahoinpitelystä epäiltynä. Hän pyysi kriminaaliasiamiestä tulemaan hänen avustajakseen kuulustelussa ja oikeudenkäynnissä. Kerroin, ettei kriminaaliasiamiehen toimenkuvaan kuulu varsinainen asianajo. Hänellä on kuitenkin oikeus saada oikeusaputoimistosta asianajaja hoitamaan juttuaan ja mahdollisesti myös maksuton oikeudenkäynti valtion varoista. Ongelmana oli se, että poliisin ilmoittama kuulustelupäivä oli liian lähellä asiamiehen hankkimista varten.

Soitin jutun tutkinnanjohtajalle ja kerroin asiakkaan tilanteen, jolloin sovittiin, että kuulustelupäivä siirretään siihen saakka kunnes oikeusaputoimistosta on saatu asianajaja. Annoin asiakkaalle oikeusaputoimiston yhteystiedot.

Vankeusrangaistuksen lykkääminen

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa voidaan vankeuslain mukaan lykätä eri perusteilla. Jos kysymyksessä on lykkäys terveydellisistä syistä asiasta päättää vankeuslain 2 luvun 3 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitos. Muissa tapauksissa lykkäyksestä päättää vankeuslain 2 luvun 4-6 §:n mukaan ulosottomies. Lykkäämisellä pyritään minimoimaan täytäntöönpanon tuomitulle aiheuttamia haittoja ja menetyksiä.

Hakija oli tuomittu 8 kuukauden vankeuteen. Hänellä olivat ammatilliset opinnot kesken siten, että koulutus päättyisi vajaan kuuden kuukauden kuluttua lykkäyksen hakemispäivästä. Avustin hakijaa lykkäyshakemuksen laadinnassa ja tarvittavien liitteiden hankinnassa. Hakijalla ei ollut muita rikoksia syyteharkinnassa ja hänet oli tuomittu vankeuteen ensikertalaisena. Keskustelin lykkäyksen läpimenon mahdollisuudesta asiasta päättävän vouden kanssa, jolloin hakijalla todettiin olevan hyvät mahdollisuudet lykkäyksen myöntämiselle. Toimitin hakemuksen ulosottovirastoon. Hakijalle myönnettiin kuuden kuukauden lykkäys vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon.

Rikoksenteikijän karkottaminen

Kriminaaliasiamies teki valituksen Hallinto-oikeuteen vapautuneen vangin karkottamisasiassa. Asiakas oli sitoutunut kuntoutukseen ja rikoksettomaan elämään. Hän oli osallistunut vankilan kuntoutusohjelmiin ja hankkinut myös ammatillisen koulutuksen vankeusaikana. Hänellä oli myös työpaikka ja hän eli avoliitossa. Lisäksi hänen vanhempansa asuivat Suomessa.

Hallinto-oikeus hylkäsi Ulkomaalaisviraston, nykyisen Maahanmuuttoviraston vaatimuksen rikoksentekijän karkottamisesta. Kriminaaliasiamies toimi tiiviissä yhteistyössä useiden viranomaisten kanssa hakiessaan muutosta päätökseen. Viranomaisyhteistyötä oli erityisesti ulkomaalaisviraston virkamiesten, Hallinto-oikeuden, vähemmistövaltuutetun ja Eduskunnan oikeusasiamiehen toimiston kanssa. Neuvotteluissa todettiin, että vaikka Ulkomaalaisviraston linja on ollut Korkeimman Hallinto-oikeuden mukainen, niin jatkossa kiinnitetään enemmän huomiota jo karkotusesityksen valmisteluvaiheessa rikoksentekijän sitoutumiseen kuntoutukseen ja rikoksettomaan elämään ja hänen olojensa vakiintumiseen kohtuuttomien lopputulosten välttämiseksi.

Hallinto-oikeuden päätös oli ennakkopäätöksen luonteisen ja päätöksen jälkeen Kriminaaliasiamiehelle ei ole tullut vastaavanlaisia ulkomaalaisten rikoksentekijöiden karkotusasioita.

3. ARVIOINTIA ASIAKKAIDEN OIKEUKSIEN TOTEUTUMISESTA

Keskeisiä asiakkaiden oikeuksien toteutumista vaikeuttavia asioita

Sosiaaliturvaa ja -palveluita koskeva lainsäädäntö on vuosien kuluessa jatkuvasti monimutkaistunut ja tullut vaikeaselkoisemmaksi. Uusia tukimuotoja on syntynyt ja vanhoja on paikkailtu uusilla säädöksillä ja ohjeilla. Lopputulos on niin sekava, että yksittäisen kansalaisen on vaikea, jopa lähes mahdotonta olla selvillä oikeuksistaan.

Sosiaaliturvaa ja palveluita tarvitsevat ihmiset ovat usein jo lähtökohtaisesti hyvin haavoittuvia. Heillä voi olla selviytymisvaikeuksia arkipäiväisessä elämässään. Erilaiset elämän vaikeudet voivat aiheuttaa sen, ettei heillä ole nykyisen yhteiskunnan edellyttämiä voimavaroja tai kykyjä toimia.

Kriminaaliasiamiestoiminnan kohderyhmässä, joita ovat vangit, yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaat, vapautuneet ja heidän omaisensa, on erittäin paljon henkilöitä, joilla on kasautuneita hyvinvoinnin puutteita jo varhaislapsuudesta lähtien: syrjäytyneisyyttä, mielenterveys- ja päihdeongelmia, väkivaltataustaa, oppimisvaikeuksia, paljon somaattisia sairauksia, huostaanottoja, koulukotitaustoja. Nämä henkilöt tarvitsevat usein apua asioidensa hoitamisessa.

Rangaistuksesta vapautuneet ovat lukumääräisesti pieni ryhmä. Vuositasolla vankien määrä on noin 9 700 henkilöä (9776 henkilöä vuonna 2010). Jos arvioidaan, että kullakin vangilla on kaksi omaista, kyseessä on vuosittain noin 30 000 henkilöä, joita vankeusrangaistus koskettaa.

Viranomaiset eivät useinkaan tunne rangaistuksesta vapautuvien asioita. Viranomaisyhteistyössä on vakavia puutteita kautta linjan, mutta erityisesti vankien vapautumiseen liittyen. Esimerkiksi sosiaalitoimistoihin rangaistuksesta vapautuvat tarvitsisivat heidän asioihinsa perehtyneen sosiaalityöntekijän: säätiön tietojen mukaan tällainen työntekijä on kuitenkin vain Vantaalla ja Helsingissä. Viranomaiset valikoivat asiakkaitaan yhä lisääntyvässä määrin mm. resurssisyistä. Valikoinnissa vapautuvien vankien palvelutarpeet ovat niitä, joita ei priorisoida.

Lainsäädäntömuutoksia tehtäessä vankien asemaa ei yleensä huomioida.

Rangaistuksesta vapautuvien oikeuksien toteutumisessa keskeisiä asioita olisivat lisäksi riittävät kuntouttavat resurssit vankiloissa, viranomaisten keskinäisten yhteistyön parantuminen erityisesti vapautumisvaiheessa, mutta myös vapautumisen jälkeen, tiedon lisääntyminen ja asenteiden muuttuminen.

Asiamiessosiaalityöntekijän vastuualue

Toimeentulotuki

Menettelyyn liittyviä ongelmia

Tyypillinen tilanne on, että asiakas soittaa sosiaalitoimistoon kysyäkseen mahdollisuudestaan saada toimeentulotukea. Sosiaalitoimistosta vastataan puhelimesta, ettei oikeutta ole. Asiakkaita ei informoida siitä, että toimeentulotukea haetaan yleensä kirjallisesti. Sosiaalisia etuuksia voidaan hakea myös suullisesti, mutta tällöin viranomaisen on suostuttava suulliseen hakemiseen ja rekisteröitävä hakijan esittämät vaatimukset (hallintolaki 42 §).

Hallintolain 2 luvussa säädetään hyvän hallinnon perusteista, joihin kuuluu viranomaisen neuvontavelvollisuus. Myös sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevan lain 5 § mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Yhtenä merkittävänä ongelmana on, että asiakkaiden on vaikea päästä sosiaalityöntekijän vastaanotolle. Toimeentulotukilain 14 §:n mukaan toimeentulotukiasiakkaalle tulee järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun asiakas on tätä pyytänyt.

Toimeentulotukipäätöksiä ei myöskään tehdä lain määraamissä määräajoissa. Toimeentulotukilain 14 §:n mukaan kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta.

Etuutta koskevat ongelmat

Viranomaiskäytännöt vaihtelevat kunnasta toiseen ja kuntien sisällä työntekijästä toiseen erityisesti täydentävän toimeentulotuen päätöksissä, mutta myös perustoimeentulotuessa on erilaisia käytäntöjä. Vangit ovat eriarvoisessa asemassa kunnasta ja sosiaalityöntekijästä riippuen.

Useimmat kunnat noudattavat vankien toimeentulotuessa ns. laitossuutta (laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista), jonka mukaan vangille maksetaan toimeentulotukea 97 euroon saakka kuukaudessa, jos tulot jäävät tämän alle. Osa kunnista myöntää kuitenkin toimeentulotukea 97 euroon saakka vain, jos vangilla on erityisiä menoja. Jotkut kunnat myöntävät puolestaan laitossuutta jopa 130 euroon saakka. Koska sosiaalilainsäädännössä ei ole varsinaisesti säädetty vangin käyttörahaa, jää toimeentulotukioikeuden määrittely tältä osin kuntien omaan harkintaan (Aluehallintoviraston päätös hallintokanteluun 27.9.2010).

Erityisen ongelmallista vankien kohdalla on kuntien ja valtion välisen kustannuksen jaon epäselvyydet, jotka ilmenevät selvimmin täydentävän toimeentulotuen päätöksissä.

Täydentävässä toimeentulotuessa ongelmia aiheuttavat muun muassa vaatekustannukset avovankilassa; vankeuslain mukaan vangin on käytettävä omia vaatteita avolaitoksessa ja vankilan on tarvitessa annettava vaatteet myös vankilan ulkopuolista asiointia varten. Vankiloilla ei kuitenkaan ole vaatteita, joten vaatekustannuksia haetaan toimeentulotuesta. Osa kunnista myöntää tuen, osa ei.

Vankien poistumisluvan aiheuttamat matkakustannukset ovat pääsääntäisesti vangin itsensä maksettavia. Kuitenkin vankeuslain ja -asetuksen mukaan matkakustannukset voidaan maksaa valtion varoista mm., jos vanki on varaton (vankeuslaki 14 luku 10 §) tai jos poistumislupa on peruteltavissa rangaistusajan suunnitelman mukaisena (vankeusasetus 7 luku 48 §). Näin ollen ensisijaisesti vangin tulisikin näissä tapauksissa kysyä matkakustannuksia ensin vankilasta ja vasta sen jälkeen hakea niitä toimeentulotulesta, jos vankila ei niitä maksa. Tämä ei ole välttämättä tiedossa vankilassa tai ainakaan siitä ei aina informoida vankia, jolloin vangit saavat kielteisiä toimeentulotukipäätöksiä ja poistumisluvat voivat jäädä käyttämättä.

Muu toimeentuloturva

Muuta toimeentuloturvaa säädetään useiden eri lakien kautta ja etuuksia myöntävät useat eri viranomaiset, jolloin kokonaisuus muodostuu haasteelliseksi asiakkaille.

Keskeinen ongelma on vankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien eriarvoinen asema sekä myös vankien keskinäinen eriarvoisuus sosiaalietuuksien saannissa. On vaikea perustella sitä, miksi esimerkiksi ansioeläkkeet jatkuvat vankeuden ajan, mutta kansaneläkkeisiin pohjaavat etuudet lakkaavat kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen jälkeen.

Erilaiset sairauspäivärahan omavastuuajat ja työttömyysturvan karenssit ja odotusajat eivät kulu vankeusrangaistuksen aikana. Vangin vapautuessa ne vaikeuttavat huomattavasti kuntoutumista ja normaaliin elämään kiinnipääsyä.

Asunnon saanti

Rangaistuksesta vapautuvien on erittäin vaikea löytää asuntoa. Tähän vaikuttaa ensisijassa se, että suurimmalla osalla vapautuvista on taustallaan maksamattomia vuokravelkoja, häiriöhäättöjä ja/tai luottotietojen menetys. Vuokra-asuntoyhtiöillä on oikeus valita asukkaansa, mutta asukasvalinnoissa tulisi asettaa etusijalle mm. aravarajoituslain (4 b §) mukaan asunnottomat, vähävaraiset ja pienituloiset hakijat. Lain mukaan luottotietojen menetys, vuokratästit tai häiriöhäädöt eivät siten ole asunnonvalintakriteereitä. Näiden ongelmien kohdalla olisi tärkeää käyttää eri keinoja, kuten ehkäisevän toimeentulotuen myöntämistä vuokratästeihin, sosiaalitoimiston tai järjestön välivuokra-asuntoa tai määräaikaista vuokrasopimusta. Monissa pienissä kunnissa ei tunneta tai ei haluta käyttää mitään edellä mainittuja keinoja asunnon hankkimiseksi vapautuvalle.

Jotkut kaupungit ovat linjanneet, että vapautuva vanki voi saada asunnon vasta, kun on puolen vuoden ajan osoittanut asumiskelpoisuutensa. Tätäkään kriteeriä laki ei tunne.

Rangaistuksesta vapautuvien asuttamisessa tiivis viranomaisyhteistyö on avaintekijä. Niissä muutamassa kaupungissa, jossa viranomaisyhteistyö toimii, on saatu hyviä tuloksia ja pystytty turvaamaan vapautuvien asumista. Erityisen tärkeää on se, että kunnassa varataan jonkun verran arava-vuokra-asuntoja vapautuville samoin kuin se, että vuokratästeihin myönnetään toimeentulotukea. Usein myös kolmas sektori on tiiviisti mukana tukiasunnon tai tukihenkilön tarjoajana.

Päihdehoidot

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidikorvaushoidosta mahdollistaa korvaushoitosten arvioiden tekemisen ja korvaushoitosten aloittamisen Vankeinhoitolaitoksen terveydenhuollon yksikössä. Näin ei kuitenkaan tehdä. Vain joissakin harvinaisissa poikkeustapauksissa korvaushoito on aloitettu vankeusaikana. Jos hoito on kuitenkin ehditty aloittaa siviilissä, vankilassa hoitoa jatketaan.

Vankeusaikana on vaikeaa päästä vankeinhoidon ulkopuoliseen päihdelaitoskuntoutukseen. Tämä johtuu siitä, ettei ulkopuoliseen laitoskuntoutukseen ole enää vankeinhoidossa erillisiä määrärahoja. Kunnat ovat myös kiristäneet käytäntöjään maksusitoumusten myöntämisessä päihdehoitoihin. Tämä vaikeuttaa myös koevapaudessa olevien sekä vapautuneiden päihdekuntoutusta. Päihdehuoltolain 7 § tarpeenmukaisesta hoidosta ei siten aina toteudu. Olisi tärkeää, että kunnat ja valtio (vankeinhoito) pystyisivät tekemään yhteistyötä päihdehuoltolain 7 §:n toteuttamiseksi.

Viranomaisyhteistyön puute vapautumisvaiheessa vaikeuttaa vankiloissa annetun päihdehoidon jatkuvuutta siviilissä.

Lastensuojelu

Lastensuojelulain (54 §) mukaan sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus tavata mm. vanhempiaan ja pitää heihin yhteyttä kirjeenvaihdon tai puhelimen kautta. Mikäli yhteydenpitoa joudutaan rajoittamaan, tulee rajoittamisen perustua laissa ilmaistuihin syihin ja rajoittamisesta tulee tehdä päätös, mikäli rajoittamisesta ei ole voitu sopia asiakassuunnitelmassa (lastensuojelulaki 62 ja 63 §:t). Lapsella on myös oltava voimassaoleva asiakassuunnitelma, joka myös vanhemmillä on oikeus saada tiedoksi.

Vankilassa olevilla vanhemmilla on usein vaikeuksia saada asiakassuunnitelmia nähtäväkseen. Heitä ei kutsuta palaveriin. Yhteydenpitoa lasten kanssa voidaan rajoittaa, mutta siitä ei tehdä päätöstä.

Viranomaisten laiminlyönteihin vaikuttavat lastensuojelun niukat resurssit, vaikeat ja solmuun menneet henkilösuhteet lastensuojelun työntekijöiden, lasten vanhempien ja sijaisperheiden välillä sekä viranomaisten kovat asenteet vankeusrangaistusta suorittavia vanhempia kohtaan.

Vapauttamissuunnitelma

Vankeuslain (4 luku 6 §) mukaan vapauttamissuunnitelma osana rangaistusajan suunnitelmaa laaditaan kaikille vangeille. Vapauttamissuunnitelmassa arvioidaan vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen tarvitsemiensa palvelujen laajuus. Arvioinnin kohteena ovat mm. asuminen, toimeentulo ja kuntoutus ja sen teon yhteydessä otetaan yhteyttä viranomaisiin siviilissä. Parhaimmillaan järjestetään verkostopalavereita, joissa asiat sovitaan. Vapauttamissuunnitelman tekemisen avulla vanki voi parhaimmillaan vapautua suunnitelmallisesti ja hallitusti

Vapauttamissuunnitelmien tekeminen on lisääntynyt viime aikoina. Vuonna 2010 suunnitelma tehtiin kuitenkin vain vajaalle kahdelle kolmasosalle vangeista. Avolaitoksissa suunnitelma tehtiin huomattavasti useammin kuin suljetuissa laitoksissa.

Kriminaaliasiamiehen vastualue

Velka-asiat

Vankien ja vapautuneiden velka-asiat

Vankien ja vapautuneiden velka-asioiden hoitaminen on suuri haaste. Velkaantuminen on painottunut rikoksen johdosta tuomittuihin korvauksiin ja sakkoihin. Peräti yli 80 % vapautuvista vangeista on velkaantuneita. Monet vapautuvat joutuvat joko sosiaaliturvasta riippuvaiseen toimeentuloon tai harmaan talouden piiriin tekemään työtä ilman verokirjaa.

Rikosperusteiset velat ovat suuri este rikoksettomaan elämään siirtymiselle. Näiden velkojen vanhentumisaika on viisi vuotta pidempi, kuin velkojen yleinen 15 vuoden vanhentumisaika. Vanhentumisaika on liian pitkä ja synnyttää helposti yleistä välinpitämättömyyttä, kuin motivaatiota selvittää ja hoitaa velkojaan. Vankilan tulisi järjestää vangeille paremmat mahdollisuudet hoitaa esimerkiksi työn tai muun tavoitteellisen toiminnan kautta velkojaan nykyistä laajemmin. Tällä tavoin tuettaisiin yhteiskuntaan sijoittumista ja parhaimmillaan sillä voisi olla myönteinen vaikutus työelämään integroitumiselle.

Kaikille rangaistuksesta vapautuville, jotka ovat sitoutuneet kuntoutukseen ja rikoksettomaan elämään tulisi luoda toimiva järjestely velkojen hoitamiseksi.

Pääsy talous- ja velkaneuvontaan

Vangeilla ja vapautuneilla on usein vaikeuksia päästä kunnalliseen talous - ja velkaneuvontaan. Näin siitä huolimatta, että palveluun on oikeus päästä kaikilla velkatilanteesta riippumatta. Pelkkä talousneuvonnan tarve on riittävä peruste päästä palveluun. Ongelmana voi olla myös se, ettei vankilasta ole pääsyä velkaneuvontaan. Vaaditaan saattaja ja siihen ei vankiloilla useinkaan ole resursseja. Eräs mahdollisuus on se, että vankiloissa olisi käytettävissä tukihenkilö, jonka kanssa vanki voi asioida talous- ja velkaneuvonnassa ja tarvittaessa muillakin asioilla. Joillakin paikkakunnilla velkaneuvojat käyvät säännöllisesti vankilassa pitämässä infoja vangeille.

Ulosottoaaren soveltaminen velallisen olennaisesti heikentyneen maksukyvyn tilanteissa

”Jos velallisen maksukyky on sairauden, työttömyyden, velallisen maksaman elatusavun tai muun erityisen syyn vuoksi olennaisesti heikentynyt, palkasta ulosmitataan toistaiseksi tai määrättyä aikana säännönmukaista pienempi määrä. Jos velallinen on ennen ulosmittausta ollut pitkään työttömänä, palkan ulosmittausta voidaan lykätä, jollei hakijan maksunsaanti olennaisesti vaarannu. Lykkäystä voidaan antaa enintään neljä kuukautta laskettuna työsuhteen alkamisesta.”UL 4: 51 §.

Erityisesti pykälän toinen momentti on kiinnostava, koska monet vapautuvat ovat olleet ”pitkään työttömänä.” Käytännössä tämä tarkoittaa yli vuoden mittaista työttömyyttä. Työttömyysjakso voidaan katsoa pitkäksi vaikka siihen sisältyisi esimerkiksi kaksi muutaman viikon pituista tilapäistyötä. Edellytyksenä on lisäksi, ettei ”hakijan maksunsaanti olennaisesti vaarannu.” Jos velan määrä on suuri tai velkojia on paljon, voidaan säännös tulkita siten, että velkojan maksunsaanti vaarantuu olennaisesti. Lisäksi lykkäyksen antamista voidaan rajoittaa, jos palkasta peritään lapsen elatusapua joko juoksevaa tai jo aikaisemmin kertynyttä (UL 4:54.2). Lykkäystä voidaan tällöin antaa vain painavasta syystä. Ulosottomiehen ei tarvitse antaa lykkäystä maksimiaikaa eli 4 kuukautta, vaan se voidaan määrätä lyhyemmäksi (Linna & Leppänen 2007, 257–258).

Jos lykkäystä ei voida myöntää, voidaan vaihtoehtoisesti pykälän ensimmäisen momentin mukaan alentaa ulosmitattavan palkan määrää. Velallisella ei kuitenkaan ole ehdotonta oikeutta saada lykkäystä enimmäisajaksi tai ulosmitattavan osuuden alentamista, vaan asia on ulosottomiehen tapauskohtaisessa harkinnassa.

Arvioitaessa lykkäyksen antamista tai ulosmitattavan osuuden alentamista tulisi ulosottomiehen käyttää harkintavaltaansa asianmukaisella tavalla (UL 1:19). Saatujen tietojen mukaan jotkut ulosottomiehet eivät juuri koskaan myönnä 4 kk:n vapautuksia. Tämä on ongelma lain soveltamisen ja yhtenäisen käytännön kannalta. Ennakkotapauksiakaan ei vielä ole.

Rikosvahinkolain soveltaminen

Rikoksen uhrille maksetaan rikosvahinkolain 2 luvun 4 - 5§:n perusteella korvausta rikoksella aiheutetusta henkilövahingosta, esinevahingosta, taloudellisesta vahingosta ja kärsimyksestä. Velalliselta maksettuja korvauksia perii oikeusrekisterikeskus. Valtiokonttori voi vapauttaa hakijan korvauksista ja oikeudenkäyntikuluista. Hylkäävästä päätöksestä voi valittaa Hallinto-oikeuteen.

Rikosvahinkolakia tulisi muuttaa siten, että rikoksella aiheutetuista vahingoista tulisi nykyistä laajempi osa korvattavaksi rikoksen uhrille rikosvahinkolain nojalla. Rikosvahinkolaki tulisi olla ensisijainen korvausmuoto. Käytännössä valtio onnistuu perimään osan saatavistaan ja kuntoutukseen sitoutuneiden kohdalla se voisi luopua joko kokonaan tai osasta saatavistaan. Valtiokonttorilla tulisi olla nykyistä laajemmat valtuudet vapauttaa velallinen valtiolle maksettavista korvauksista ja tehdä vapaaehtoisia maksusitoumuksia valtiolle tulevista rikoksesta tuomituista maksuista, joihin kuuluvat myös sakot. Tällä tavalla voitaisiin vähentää myös sakkojen muuntoa vankeudeksi.

Vankeuden täytäntöönpano

Vangin asuinolot

Euroopan neuvoston Kidutuksen vastainen komitea, CPT on kiinnittänyt useita kertoja huomiota Suomen vankiloiden vankien asumisolojen parantamiseen erityisesti niiden asuintilojen osalta, joista puuttuvat wc- ja pesutilat. Komitea kritisoi Suomea paljusellien käytöstä ensimmäisen kerran jo v. 1992. Suomessa on edelleen tänä päivänä 222 vessatonta selliä.

Komitealle ilmoitettiin sen viimeisen vuoden 2008 käynnin yhteydessä, että Risen suunnitelmissa on asianmukaisten saniteettitilojen rakentaminen kaikkiin vankiloihin vuoteen 2015 mennessä. Komitea suositteli, että sellien saniteettitiloilla varustamista aikaistetaan huomattavasti. CPT pyysi samalla Suomen viranomaisia ryhtymään kaikissa Suomen vankiloissa toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että vangeille, jotka on sijoitettu ilman wc:tä oleviin selleihin, annetaan mahdollisuus asianmukaisten wc-tilojen käyttöön kaikkina vuorokauden aikoina.

Lisäksi vankiloiden asuintiloista osa on niin heikkokuntoisia, etteivät ne ole rakentamislainsäädännön säännösten mukaan soveltuvia asumiskäyttöön. Vankien asuintiloista on säännökset vankeuslain 7 luvun 1 §:ssä, jonka mukaan vankien käytössä tulee olla asianmukaiset asuin- ja peseytymistilat. Vankiloita rakennettaessa ja korjattaessa varsinaiset asuintilat on varustettava niin, että ne vastaavat yleisessä rakennuslainsäädännössä asuintiloille asetettuja vaatimuksia.

Vankeinhoidon investointiohjelman mukaan tavoitteena on, että vankiloiden asumistilat korjataan rakennuslainsäädännön edellytysten mukaisiksi vuoteen 2015 mennessä.

Lainvoimaisten tuomioiden purkaminen

Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8§:n mukaan tuomitulla on oikeus hakea Korkeimmalta oikeudelta tuomion purkua tiettyjen edellytysten täytyessä. Käytännössä tuomionpurkuja koskevia yhteydenottoja on tullut vangeilta, joilla on pitkä tuomio henkirikoksesta. Perusteluna tuomionpurulle on useimmiten ollut se, että tuomittu ei ole lainkaan syyllistynyt kyseiseen tekoon ja on siten tuomittu syyttömänä vankeuteen. Virheellisen päätöksen väitetään lähes aina johtuvan joko poliisin puutteellisesta rikoksen tutkinnasta tai todistajan/asianomistajan väärästä lausunnosta.

Jonkin verran poliisi onkin pyrkinyt selvittämään vangin asianajajan välityksellä suoritettua tutkintaa varsinkin silloin, kun tuomittu on kyennyt hankkimaan uutta todistusaineistoa asiassa.

Kriminaaliasiamies on muutamissa tapauksissa ollut yhteydessä poliisin tutkinnanjohtajaan asian selvittämiseksi. Lopputulos on kuitenkin ollut se, ettei ole riittävä näyttöä asian eteenpäin viemiseksi.

Koska asiamiehen tehtäväkuvaan ei kuulu varsinainen asianajo niin tuomionpurkujen johdosta käytiin keskustelua seuranta- ja ohjausryhmässä asiamiestyön rajaamisen yhteydessä. Kriminaaliasiamies kävi neuvotteluja viranomaisten yhteistyön kehittämiseksi erityisesti Helsingin oikeusaputoimiston ja vankiloiden kanssa. Neuvotteluissa todettiin, että tuomionpurut on tarkoituksenmukaista ohjata oikeusaputoimistoihin tai lakiasiainpalveluja tarjoaville toimistoille. Asiakas voi tarvittaessa hakeutua, minkä tahansa oikeusaputoimiston palveluihin kuntalaisuudesta riippumatta. Oikeusaputoimisto voi lisäksi järjestää myös monipuolisia tulkkauspalveluja ulkomaalaistaustaisille asiakkaille.

Pelkääjävangit ja muihin erityisryhmiin kuuluvat vangit

Pelkääjävankien ja muiden erityisryhmien vangit esimerkiksi eri etnisiin taustoihin kuuluvat vangit jäävät usein vaille toimintoja, jotka vankeuslain 8 luvun 3§:n mukaan kuuluvat kaikille vangeille. Vankeuslain tavoitteista huolimatta näillä vangeilla ei ole yhtä hyviä mahdollisuuksia osallistua vankilassa esimerkiksi työtoimintaan tai koulutukseen. Joissakin laitoksissa pelkääjävangit on asutettu matkaselleihin tai jopa suljetulle osastolle eristyksiin. Perustuslain 7§:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Lisäksi vankeuslain 1 luvun 3 §:n mukaan vankilan on huolehdittava siitä, ettei vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puututa. Tämä ei kuitenkaan voine tarkoittaa sitä, että pelkääjävankeja olisi asianmukaista pitää kuukausia eristettynä.

Oikeudellisen neuvonnan ja asianajon toimivuuden ongelmat

Rikosseuraamusasiakkailta tulisi olla palvelu, josta he saisivat asianmukaista oikeusapua tuomioistuimen oikeudenkäyntiä varten. Oikeusaputoimistot tarjoavat tällä alueella parasta palvelua. Helsingissä oikeusaputoimistot järjestävät asiakkailleen tulkkauspalveluja yli sadalla eri kielellä. Sen sijaan yksityiset lakiasiaintoimistot ja asianajotoimistojen palvelut ovat ajoittain vaihdelleet. On ollut tapauksia, joissa asiamies on esimerkiksi ilmoittanut käräjäoikeudessa tyytymättömyyttä päätökseen, mutta unohtanut tehdä valituksen hovioikeuteen. Tällöin on esimerkiksi käräjäoikeuden poikkeuksellisen ankara tuomio jäänyt voimaan.

Oikeusaputoimistojen palvelut kuuluvat kaikille. Kuitenkin käytännössä useimmat vangit on suljettu näiden palvelujen ulkopuolelle. Vankilat katsovat usein, ettei vankia voi turvallisuuden ylläpitämisen vuoksi päästää ilman saattamista oikeusaputoimistoon. Saatettu asiointi ei useimmiten taas ole mahdollista johtuen vankilan resursseista. Oikeusaputoimistojen resurssit eivät riitä siihen, että vankiloissa annettaisiin oikeusneuvontaa.

Puutteita muutoksenhaun ohjauksessa

Vankeuslain 20 luvun 9 §:n mukaan vangin muutoksenhakuoikeutta on rajoitettu. Kun päätökseen voi hakea muutosta niin sen tiedoksi antamisen yhteydessä on vangille aina annettava kirjallinen muutoksenhakuohjaus, jossa on ohjeet siitä miten muutosta haetaan ja mille viranomaiselle muutoksenhaku osoitetaan. Käytännössä on tapahtunut niin, ettei muutoksenhakuohjausta ole päätöksen tiedoksiannon yhteydessä annettu lainkaan. Tämä merkitsee sitä, ettei muutoksenhaun määräaikaan ala tällöin kulua. Joissakin tapauksissa muutoksenhakuohjaus on annettu, vaikka päätökseen ei ole voinut lainkaan hakea muutosta. Muutoksenhakuohjauksen antaminen ei voi kumota vankeuslain säännöksiä oikeudesta muutoksenhakuun. Tällöin ainoa mahdollisuus on tehdä asiassa kantelu Rikosseuraamuslaitokseen tai Eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Vangin oikeus käyttää pankkipalveluja

Peruspankkipalveluiden saaminen on kuluttajille luottolaitoslain 134 §:ssä taattu oikeus. Laki antaa jokaiselle oikeuden 1) tavanomaisen talletustilin avaamiseen, 2) tilin käyttämiseen tarvittavaan välineeseen (esim. luoton kortti) sekä 3) maksutoimeksiantoihin, kuten esimerkiksi laskujen maksamiseen tililtä. Oikeus käyttää verkkopankkia ei kuulu luottolaitoslain 134 §:n tarkoittamiin peruspankkipalveluihin, vaan sen myöntäminen on pankin harkinnassa. Käytännössä oikeus nettipalveluihin useimmiten myönnetään. Vangilla saattaa olla verkkopankin käyttöoikeudet myös ennen vankilaan tuloa. Tällöin palvelun käyttämisessä ei ole ongelmaa pankin kannalta.

Käytännössä ainakin suljetussa laitoksessa olevan vangin pääsy verkkopankkiin on rajattu sähköistä viestintää koskevan vankeuslain säännöksen mukaan. Vankeuslain 12 luvun 9 §:n mukaan: ”Vangille voidaan antaa erityisestä syystä lupa olla yhteydessä vankilan ulkopuolelle sähköistä viestintää, televiestintää tai muuta tämänkaltaista teknistä yhteyttä käyttämällä, jollei yhteydenpito vaaranna vankilan turvallisuutta.” Mikäli lupa myönnetään, yhteyden valvontaan sovelletaan vankeuslain säännöksiä kirjeenvaihdon ja puhelimen käytön valvonnasta. Säännös mahdollistaa verkkopankkiyhteyden käyttämisen vankilasta käsin, mikäli pankkiasioiden hoitaminen luetaan erityiseksi syyksi. Asiasta päättää vankilan johtaja.

Nykyisestä tilanteesta on seurauksena, että vankien todelliset mahdollisuudet käyttää muiden kansalaisten tavoin pankkipalveluja ja maksaa laskujaan ovat lähes olemattomia. Lisäksi vangit ovat vapautuessaan vailla minkäänlaista valmiutta käyttää nykyaikaisia pankkipalveluja.

Ulkomaalaistaustaisten vankien kieliongelmat

Ulkomaalaisten vankien määrä on koko ajan noussut viime vuosina. Keskimäärin ulkomaalaisia vankeja oli vuonna 2010 kaikista vangeista 12 %. Luku nousi 6 %:lla edellisestä vuodesta 370:stä 394:ään. Ulkomaalaisista noin puolet oli rangaistusvankeja ja puolet tutkintavankeja. Rangaistustaan suorittavista ulkomaalaisista suurimman ryhmän muodostavat Viron ja Venäjän kansalaiset. Loput edustavat kymmeniä eri kansallisuuksia.

Suomen poliisi pyrkii siihen, että virolaisten tekemät rikokset mahdollisuuksien mukaan käsitellään Virossa, jolloin myös tuomittavat rangaistukset suoritetaan siellä. Oikeusministeriön tavoitteena on ollut ja on siirtää ulkomaalaiset vangit kotimaihinsa aina, kun se vain on mahdollista. Tosin Suomessa rangaistuksen täytäntöönpano on humanimpaa, kuin esimerkiksi Venäjällä.

Käytännön asiamiestyössä on jonkin verran ilmennyt kieliongelmiä sellaisten vankien osalta, jotka eivät osaa kovin paljon englantia eikä suomea. Tällöin pitäisi asiamiehellä olla käytettävissä tulkki. Jonkin verran asiaa on helpottanut se, että vankilan työntekijä on etukäteen kertonut, mistä asiasta on kysymys. Oikeusaputoimistot tarjoavat oikeudellisten palvelujen lisäksi myös tulkkaukspalveluja. Esimerkiksi Helsingin oikeusaputoimisto tarjoaa tulkkaukspalveluja yli sadalla eri kielellä. Vangeilla on kuitenkin ollut vaikeuksia päästä oikeusaputoimiston palveluihin.

Perusopetuksen toteutuminen vankiloissa

Oikeus maksuttomaan perusopetukseen perustuslain 16 §:n mukaan ei aina toteudu. Ongelmana on usein epäselvyys vankilan sijaintikunnan vastuusta oppivelvollisten perusopetuksen järjestämisessä. Kysymys on tosin melko pienestä ryhmästä. Oppivelvollisia vankeusvankeja on ollut viime vuosina keskimäärin vajaat kymmenen. Perusopetuksesta syrjäytyminen vankeusrangaistuksen vuoksi on kohtuuton lisärangaistus näille nuorille.

Käytännössä vankilat osallistuvat perusopetuksen järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin. Tämä koskee myös oppivelvollisuusikäisiä. Ongelmana saattaa olla myös se, että joissakin vankilan sijaintikunnissa ei ole ollut riittävästi mahdollisuuksia opetuksen järjestämiseen. Näin siitä huolimatta, että vankila on pyrkinyt hankkimaan sitä ostopalveluina koulutuksen järjestäjiltä.

Vankilaopetuksesta ei ole mainintaa perusopetuslaissa. Se tulisi rinnastaa sairaalaopetukseen, josta on säädetty laissa (Perusopetuslaki 4 §). Perusopetuslakiin tulisi lisätä lain 4 §:n sairaalaopetuksen lisäksi maininta vankilasta laitoksena, jonka sijaintikunta on velvollinen järjestämään perusopetusta laitoksessa oleville oppivelvollisille.

4. TOIMENPIDE-EHDOTUKSIA

Asiamiestoiminnan tavoitteena on kuntoutukseen sitoutuneiden rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa aseman ja oikeuksien turvaaminen. Asiakkaiden yhteydenottojen kautta saadaan tietoa keskeisistä ongelmista. Yksittäistä asiakasta on tärkeä auttaa asiassaan, mutta sen lisäksi keskeisenä tavoitteena on rakenteellinen vaikuttaminen, ts. vaikuttaminen lakeihin, lakien, säädösten ja ohjeiden tulkintaan sekä viranomaisten toimintatapoihin.

Asiakastyö

Asiakastyötä jatketaan entiseen tapaan antamalla oikeudellista ja sosiaalityön ammatillista neuvontaa, apua ja tukea, ottamalla yhteyttä viranomaisiin asiakkaiden asioissa sekä avustamalla asiakkaita tarvittaessa kanteluiden, valitusten ja muistutusten tekemisessä.

Tiedotus ja koulutus

Asiakkaiden asemasta ja oikeuksista tiedotetaan Portti vapauteen -portaalin kautta sekä vierailuilla, seminaareissa, yhteistyötapaamisissa ja muissa tilaisuuksissa. Portti vapauteen -portaaliin kirjoitetaan asiantuntija-artikkeleita ja osallistutaan säätiön blogin kirjoittamiseen pari kolme kertaa vuodessa. Hyvät käytännöt -sivustolle kerätään positiivisia esimerkkejä tapauksista, joissa kohderyhmän palvelut toimivat. Portin sivut linkitetään Sosiaaliporttiin ja Kuntaliiton nettipalveluun. Mieli-pidekirjoituksia ja asiantuntija-artikkeleita kirjoitetaan tarpeen mukaan alan lehtiin. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema-selvitys päivitetään.

Yhteistyö

Tiivistä yhteistyötä tehdään lähimpien yhteistyökumppanien kanssa. Näitä ovat erityisesti vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot, mutta myös kuntien velkaneuvonnat, asunto- ja sosiaalitoimistot sekä oikeusaputoimistot. Vankilavierailuilla luodaan ja ylläpidetään edelleen yhteistyösuhteita erityisesti kuntoutushenkilökunnan kanssa. Uusia lainsäädäntöhankkeita seurataan ja pyritään vaikuttamaan kohderyhmää koskeviin asioihin jo valmisteluvaiheessa.

Vaikuttamistoiminnan kohteita

Viranomaisyhteistyön parantaminen vangin vapautuessa, ja siihen liittyvä vapautumisvaiheen kuntoutusjatkumoiden ja asunnon saannin turvaaminen ovat keskeisiä asioita, joihin asiamiestoiminnassa pyritään vaikuttamaan. Keskeisiä ovat myös kuntien toimentulotuen myöntämiskäytännöt, joiden tulisi nykyistä paremmin ottaa huomioon vankien tarpeet vankeusaikana. Nykyistä laajemat tietokoneen ja puhelimen käyttömahdollisuudet parantaisivat vankien yhteydenpitoa läheisiin sekä viranomaisiin ja samalla omatoimista asioiden järjestämistä erityisesti tilanteissa, joissa vankiloiden erityistyöntekijöiden vastaanotolle pääsy on vaikeaa ja poistumislupia ei myönnetä. Myös vankien työkyvyn arviointi ja kuntoutus- ja eläkemahdollisuuksien selvittäminen olisivat tärkeitä ottaen huomioon vankien moninaiset somaattiset ja psyykkiset sairaudet.

Pidemmällä tähtäimellä vaikuttamistoimintaa tulee suunnata myös tutkinta- ja sakkovankien asemaan. Tutkintavankien asemaan liittyy monia ongelmia. Tutkintavangit eivät mm. pääse osallistumaan kuntouttaviin toimintoihin, kuten vankeusvangit ja usein heillä on vaikeuksia saada perheta- paamisia. Sakkovankien asema on erittäin huono. He ovat usein moniongelmaisia ja syrjäytyneitä kiertäen vankilan ja siviilin välillä. Heidän kohdallaan erityisesti tulisi miettiä hoidon ja rangaistuksen välistä problematiikkaa. Onko vankila oikea paikka tilanteessa, jossa vankeus kestää niin lyhyen aikaa, ettei rangaistusajan suunnitelmaa ehditä tehdä saati aloittaa mitään kuntoutusta, vaikka juuri sen tarpeessa henkilö olisi?

Muita vankiryhmiä, joiden asemaan tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota ovat naisvangit ja pelkääjävangit. Naisvangit muodostavat 7 % kaikista vangeista. Heidän asemaansa liittyviä epäkoh- tia ovat mm. vankipalkkoihin ja työtehtäviin liittyvät epäoikeudenmukaisuudet suhteessa miesvan- keihin. Pelkääjävangit joita ovat pääsääntöisesti myös kaikki romanivangit, eristetään varmuusosas- toille, joilla ei järjestetä mitään toimintaa.

5. KRIMINAALIASIAMIESTOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT VUOSILLE 2012-2015 – VISIO

Kriminaaliasiamiestoiminta on rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan ja heidän läheistensä selviytymistä yhteiskunnassa tukeva valtakunnallinen edunvalvoja. Sen palvelut tunnetaan kohderyhmän piirissä, rikosseuraamusalalla ja tärkeimmissä yhteistyökumppaneissa.

Rangaistuksesta vapautuneet ja heidän omaisensa saavat palveluja ja etuuksia yhdenvertaisesti muiden kansalaisten kanssa. Asiakkaiden oikeudet toteutuvat. Viranomaiset noudattavat lakeja. Viranomaisohjeet ovat asianmukaisia ja palvelevat rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa tarpeita. Rangaistuksesta vapautuvat otetaan huomioon lakeja uudistettaessa.

Päätöksenteossa ymmärretään, mitä rikollisuuden vähentäminen ja uusintarikollisuuden ehkäiseminen edellyttävät. Panostetaan syrjäytymisen ehkäisyyn yhteiskunnan eri sektoreilla. Vankeusrangaistuksissa panostetaan vankien kuntoutukseen. Viranomaisyhteistyö toimii. Kuntien sosiaalitoimissa on vapautuvien jälkihuoltoon perehtyneitä sosiaalityöntekijöitä.

Toiminta-ajatus

Oikeudellisen ja ammatillisen sosiaalityön ohjauksen, neuvonnan ja tuen antaminen kuntoutukseen sitoutuneille rangaistuksesta vapautuville ja heidän omaisilleen. Toiminnalla ehkäistään rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa jäämistä tarvitsemiensa palvelujen, etuusjärjestelmien ja muiden tukimuotojen ulkopuolelle. Asiamiestoiminta täydentää ja tukee olemassa olevia palveluita ja tuo asiantuntija-apua viranomaisille.

Toiminnan päämäärä

Kriminaaliasiamiestoiminta edistää rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa asemaa yhteiskunnassa, tarpeenmukaisten palvelujen saatavuutta, yhteiskuntaan sijoittumista sekä ehkäisee uusintarikollisuutta. Tavoitteena on lakien, ohjeiden ja viranomaiskäytäntöjen muuttaminen kohderyhmän selviytymistarpeita vastaaviksi.

Kohderyhmän palvelujen saatavuus

Kohderyhmän palvelujen saatavuus on parantunut siten, että rikosseuraamusasiakas saa palvelut ja etuudet normaalisuusperiaatteen mukaisesti riippumatta siitä, onko hän vankilassa tai vapautunut. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan palvelujen järjestämis- ja kustannusvastuu valtion ja kuntien kesken on selkeä ja toimiva. Järjestöjen rooli vapautuvien jälkihuollossa on selkeä.

Asiakkaan näkökulma

Kriminaaliasiamiestoiminta on asiakaslähtöisyyteen perustuva matalan kynnyksen palvelu. Asiakkaat ovat usein menettäneet kyvyn ohjata itse elämäänsä ja heillä saattaa olla suuria vaikeuksia sopeutua uuteen elämäntilanteeseen, joita vankeus ja yhdyskuntaseuraamus aiheuttavat. Asiakaspalvelua arvioidaan ja sitä kehitetään nykyistä toimivammaksi. Asiamiehet ovat monissa laintulkintaan liittyvissä ongelmakohdissa hakeneet muutoksenhaun kautta sitovia ennakkopäätöksiä. Ennakkotausten ja muun vaikuttamistoiminnan kautta työskennellään asiakkaan aseman parantamiseksi. Asiamiehet ovat aktiivisesti vaikuttaneet siihen, että vankien köyhyysmanifestissa esiintuodut asiakkaan asemaa koskevat parannusehdotukset ovat toteutuneet.

Organisointi ja työnjako

Kriminaaliasiamiestoiminta on organisoitu parhaalla mahdollisella tavalla sekä asiakastyön että vaikuttamistoiminnan kannalta. Juristiasiamiehen vastuualueeseen kuuluvat kaikki rikosseuraamukseen liittyvät asiat, velka-, ulosotto- ja korvausasiat, työtoiminta ja koulutus. Asiamiessosiaalityöntekijän vastuualueeseen kuuluvat sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut ja sosiaaliturvaedut, esimerkiksi toimeentuloon, asumiseen ja päihdepalveluihin kuuluvat asiat. Lisäksi toimenkuvaan kuuluvat vangin omaisten ja läheisten asiat.

Toimitilat on yhdistetty Päihdeasiamiehen toimiston kanssa, jolloin saadaan toiminnallista ja substanssiosaamiseen kuuluvaa synergiaetua.

Kriminaaliasiamiestoiminnan ja päihdeasiamiestoiminnan yhteistoimintaa kehitetään siten, että molempien käytössä on yhteinen palveluneuvoja, jonka työ kohdistuu konkreettiseen asiointiapuun, puhelinneuvontaan.

Yhteistyökumppanit

Kriminaaliasiamiestoiminnan tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan

- 1) palveluja tuottavat tahot (kunnan sosiaali- ja terveystoimi, talous- ja velkaneuvonta, oikeusapu-toimistot, sosiaalialan järjestöt)
- 2) rangaistuksen täytäntöönpanosta vastaavat viranomaiset (rikosseuraamuslaitos, vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot),
- 3) vaikuttamistoiminnan kannalta keskeiset toimijat (Rikosseuraamuslaitos, Terveystalouden- ja hyvinvoinnin laitos, oikeusministeriö, sosiaali- ja terveystaloudelliset ministeriöt, sosiaalialan asiamiehet, kuntien sosiaali- ja terveystaloudelliset toimet, järjestöt, tiedotusvälineet ja alan oppilaitokset). Asiamiehet etsivät aktiivisesti myös uusia yhteistyökumppaneita ja verkostoituvat yhteistyöhön viranomaisten ja järjestöjen kanssa.

Asiamiehet järjestävät säännöllisin väliajoin valtakunnallisia rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asemaa käsitteleviä seminaareja ja muita tilaisuuksia. Asiamiehet esiintyvät rikosseuraamusalan ja sosiaali- ja terveydenhuollon tilaisuuksissa. Keskeisiin tiedotusvälineisiin on luotu toimivat suhteet. Asiamiehillä on oma palsta alan lehdissä ja netissä oma blogi.

Voimavarojen tarve ja työympäristö

Kriminaaliasiamiestoiminnan rahoitus on turvattu ja asiamiehillä on käytettävissä riittävät taloudelliset ja toiminnalliset resurssit. Kriminaaliasiamiestoiminnan ja päihdeasiamiestoiminnan yhteisessä käytössä on yhteistoimistoon sijoitettu palveluneuvoja. Asiamiehillä on käytettävissä asianmukaiset toimisto- ja tietotekniikkaan kuuluvat palvelut. Asiamiehet osallistuvat jatkuvaan oman työn kehittämiseen, arviointiin ja täydennyskoulutukseen.

Uudet seuraamusmuodot haasteena

Vankilat ovat laajentaneet ja kehittäneet avolaitospalvelujaan siten, että vapautuminen tapahtuu kaikkien rangaistusta suorittavien osalta hallitusti ja suunnitelmallisesti yhteistyössä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa. Avolaitoksia ja vapauttamisyksiköitä on perustettu lisää. Suljetut laitokset ovat panostaneet entistä enemmän asteittaisen vapautumisen valmisteluun. Sakon muunnot on lakkautettu, koska ketään ei saa tuomita vankilaan varattomuuden vuoksi.

Valvontarangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten käyttöä on laajennettu koskemaan yhä useampia rangaistukseen tuomittuja. Kaikkiin rangaistuksiin on otettu mukaan yhä enemmän kuntouttavia ja hoitavia ohjelmia. Erityisesti yhdyskuntaseuraamuksiin on liitetty enemmän kuntoutusta ja muita tukimuotoja siten, että myös päihde- ja mielenterveysongelmaiset kykenevät niitä suorittamaan vankeuden sijasta. Asiamiehet toimivat aktiivisesti avoseuraamusten lisäämiseksi ja asteittaisen vapauttamisen laajentamiseksi. Valvontarangaistuksen säännösten ja käytäntöjen haasteet on kartoitettu ja tarvittavat parannusehdotukset on saatettu päättäjien tietoon.

LÄHTEET

Joukamaa, Matti ja työryhmä: Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosrapotti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.

Kaurala, Marjatta & Veikko Kylämarttila: Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 2/2010.

Kriminaaliasiamiestoiminnan vuosiraportit, vuositilastot, KAM-seuranta- ja ohjausryhmän muistiot ja Ray-hakemukset.

Linna, Tuula & Tatu Leppänen (2007): Ulosmittaus ja myynti.

Mohell, Ulla & Jussi Pajuoja (2006): Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä.

Normaalisuustyöryhmä (2006): Normaalisuusperiaatteen toteutuminen vankien, tutkintavankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien kohtelussa. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010. Rikosseuraamuslaitos.

Suonoja, Kyösti: Kriminaaliasiamiesprojektin loppuraportti ja arviointi. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2006.

YK:n lasten oikeuksien yleissopimus. www.lapsiasia.fi

www.finlex.fi (lainsäädäntö)

LIITE 1. TIETOJA KUNTOUTUKSEEN SITOUTUNEISTA KRIMINAALIASIAMIEHEN ASIAKKAISTA JA ANNETUISTA PALVELUISTA VUOSINA 2006-2007

1. TIETOJA ASIAKKAISTA	2006		2007	
	F	%	F	%
Sukupuoli				
Mies	65	69	82	64
Nainen	29	31	47	36
Yhteensä	94	100	129	100
Asiakkuus				
Uusi asiakas	57	61	65	50
Vanha asiakas	37	39	64	50
Yhteensä	94	100	129	100
Asiakkaan asema				
Vanki	20	21	26	20
Vapautunut	49	52	56	49
Omainen	19	20	36	28
Viranomaisen/muu	9	7	11	9
Yhteensä	94	100	129	100
Mistä asiakas on tullut				
KHL	35	37	17	13
VHL	20	21	23	18
Krits	25	27	60	47
Itse	6	6	21	16
Muualta ohjattu/ei tietoa	8	9	8	6
Yhteensä	94	100	129	100
2. YHTEYDENOTOT				
Yhteydenoton syy				
Rangaistuksen täytäntöönpano	42	24	57	35
Velka,ulosotto,korvaus	82	46	46	30
Toimeentulo	12	7	4	3
Ulkomaalaisasia	5	3	6	4
Koulutus,kuntoutus,asunto,työasia	28	16	44	28
Muu	7	4	-	-
Yhteensä	176	100	157	100
3. ANNETTU PALVELU				
Neuvonta	117	66	114	72
Asiakirjan laadinta	5	3	-	-
Oikeusapu	8	5	1	1
Ohjaus muualle	11	6	36	23
Asiointiapu	35	20	6	4
Yhteensä	176	100	157	100

**LIITE 2. TIETOJA KUNTOUTUKSEEN SITOUTUNEISTA KRIMINAALIASIAMIEHEN TOIMISTON
ASIAKKAISTA JA YHTEYDENOTOISTA VUOSINA 2008-2010**

1. TIETOJA ASIAKKAISTA	2008		2009		2010	
Sukupuoli	F	%	F	%	F	%
Mies	73	64	97	63	123	55
Nainen	41	36	57	37	99	45
Yhteensä	114	100	154	100	222	100
Asiakkaan asema						
Vanki	35	31	44	29	102	46
Vapautunut	33	29	58	38	45	20
Omainen	29	25	47	30	75	34
Viranomainen/muu	17	15	5	3	-	-
Yhteensä	114	100	154	100	222	100
2. YHTEYDENOTOT						
Yhteydenoton syy						
Rangaistuksen täytäntöönpano	45	33	39	19	61	16
Velka, ulosotto, korvaus	32	23	37	18	68	17
Toimeentulo	21	14	74	35	97	25
Koulutus, kuntoutus, asunto, työasia	38	28	49	23	81	21
Lastensuojelu	-	-	-	-	36	9
Muut	-	-	11	5	47	12
Yhteensä	136	100	210	100	390	100
ANNETTU PALVELU						
Neuvonta	90	65	152	68	150	38
Ohjaus muualle	46	35	27	13	46	12
Asiointiapu	-	-	31	19	94	50
Yhteensä	136	100	210	100	390	100

LIITE 2 A. TIETOJA KUNTOUTUKSEEN SITOUTUNEISTA KRIMINAALIASIAMIEHEN ASIAKKAISTA JA YHTEYDENOTOISTA VUOSINA 2009-2010

1. TIETOJA ASIAKKAISTA	2009		2010	
Sukupuoli	F	%	F	%
Mies	48	62	59	61
Nainen	30	38	38	39
Yhteensä	78	100	97	100
Asiakkaan asema				
Vanki	16	21	33	34
Vapautunut	32	41	33	34
Omainen	26	33	31	32
Viranomainen/muu	4	5	-	-
Yhteensä	78	100	97	100
2. YHTEYDENOTOT				
Yhteydenoton syy				
Rangaistuksen täytäntöönpano	32	36	58	43
Velka, ulosotto, korvaus	37	42	66	49
Toimeentulo	1	1	6	4
Koulutus, kuntoutus, asunto, työasia	19	21	5	4
Lastensuojelu	-	-	-	-
Muut	-	-	-	-
Yhteensä	89	100	135	100
ANNETTU PALVELU				
Neuvonta	43	48	72	53
Ohjaus muualle	26	30	23	17
Asiointiapu	20	22	40	30
Yhteensä	89	100	135	100

**LIITE 2 B. TIETOJA KUNTOUTUKSEEN SITOUTUNEISTA ASIAMIESSOSIAALITYÖNTEKIJÄN ASIAKKAISTA
JA YHTEYDENOTOISTA VUOSINA 2009-2010**

1. TIETOJA ASIAKKAISTA	2009		2010	
Sukupuoli	F	%	F	%
Mies	49	65	64	51
Nainen	27	35	61	49
Yhteensä	76	100	125	100
Asiakkaan asema				
Vanki	28	37	69	55
Vapautunut	26	34	12	10
Omainen	21	28	44	35
Viranomainen/muu	1	1	-	-
Yhteensä	76	100	125	100
2. YHTEYDENOTOT				
Yhteydenoton syy				
Rangaistuksen täytäntöönpano	7	6	3	1
Velka, ulosotto, korvaus	-	-	2	1
Toimeentulo	73	61	91	36
Koulutus, kuntoutus, asunto, työasia	30	33	76	30
Lastensuojelu	-	-	36	14
Muut	-	-	47	18
Yhteensä	121	100	255	100
ANNETTU PALVELU				
Neuvonta	89	65	78	31
Ohjaus muualle	1	35	23	9
Asiointiapu	31	-	154	60
Yhteensä	121	100	255	100

LIITE 3.

Kriminaaliasiamiehen toimenkuva

Kriminaaliasiamiehen tehtävänä on

1. oikeudellisen avun, neuvonnan ja tuen antaminen kuntoutukseen sitoutuneille rikosseuraamukseen tuomituille tai vapautuneille sekä heidän läheisilleen erityisesti kuntoutumiseen ja muihin yhteiskuntaan sijoittumiseen liittyvissä kysymyksissä,
2. kohderyhmän edunvalvonta ja vaikuttamistoiminta, viranomais- ja tukipalvelujärjestelmän yhteistyön parantaminen, sekä
3. tiedotuksen, koulutuksen ja konsultoinnin tuottaminen alan kysymyksissä, sekä
4. toimia myös Kriminaalihuollon tukisäätiön lakimiehen tehtävissä sekä muissa toiminnanjohtajan osoittamissa tehtävissä.

Kriminaaliasiamies on palvelujen tuottajista tai muista toimijoista riippumaton rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan ja hänen läheistensä edunvalvoja erityisesti heidän kuntoutumiseen sekä sen aikaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin ja muuhun sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa. Kriminaaliasiamiehen toimialueena on koko maa.

Edunvalvonta tapahtuu yksilötasolla neuvontana, ohjauksena ja muuna asioiden ajona. Asiakastyötä tehdään vastaanottotyönä, telemaattisia palveluja (puhelin, sähköposti, fax, internet) tai postia apuna käyttäen, rikosseuraamusalaa ja sosiaalialaa koskevien laitos- ja toimiyksikkökäyntien yhteydessä. Tarvittaessa käytetään oikeusturvakeinoja (valitukset, muistutukset, kantelut).

Kriminaaliasiamiehen kehittämisprojekti alkoi keväällä 2008. Määräaikainen asiamiessosiaalityöntekijä työskentelee kriminaaliasiamiestoiminnan kehittämisprojektissa yhteisessä työtiimissä Kriminaaliasiamiehen kanssa.

Yleisellä tasolla asiamies vaikuttaa lainsäädäntöhankkeisiin ja muuhun viranomaistoimintaan (lausunnot, osallistuminen työryhmiin, aloitteet jne). Näin pyritään laajemmin ennaltaehkäisemään asiakkaiden oikeuksien loukkauksia sekä edistämään kuntoutustavoitteisen seuraamusjärjestelmän kehittymistä. Tehtäviin kuuluu myös koko säätiön alaa kiinnostavan lainsäädännön seuraaminen ja siitä tiedottaminen säätiön eri työaloille ja yhteistyökumppaneille.

Asiamies toimii kiinteässä yhteistyössä säätiön muun henkilöstön kanssa yhteisiksi asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Yhtenä vaikutuskanavana asiamiehellä on säätiön kotisivut ja Portti vapauteen -portaali. Asiamiehellä on työvälineenä mm. internetpohjainen EDILEX-kanava. Asiamiehellä on säätiön Portti vapauteen -portaalissa kysymys- ja vastauspalsta.

Säätiön lakimiehenä asiamies avustaa toiminnanjohtajaa säätiön hallintoon, kiinteistöomaisuuden hoitoon ja vuokraustoimintaan liittyvissä tehtävissä.

Asiamies laatii vuosittain toiminta- ja taloussuunnitelman sekä toimintakertomuksen työstään ja sen painopistealueista. Asiamies ylläpitää kuukausittaista asiakas- ja toimenpidetilastoa sekä huolehtii muusta tarpeellisesta raportoinnista.

Asiamiehen esimiehenä on säätiön toiminnanjohtaja, jolle hän raportoi.

Osaamisalueet:

Kriminaaliasiamiehen osaamisalue on juridinen ja yhteiskunnallinen, sillä hänen tulisi selvittää asiakkaiden oikeudellinen asema ja vaikuttaa sen parantamiseen sekä edistää psykososiaalista kuntoutusta. Asiamies harjoittaa kuntoutukseen sitoutuneiden ja siihen pyrkivien yksilökohtaista ja yleistä edunvalvontaa. Hänen tulee antaa ohjausta ja neuvontaa muillekin kuin kuntoutukseen sitoutuneille rangaistuksesta vapautuville asiakkaille, mikäli heidän perusoikeutensa ovat uhattuina. Myös motiivointi kuntoutukseen kuuluu kriminaaliasiamiehen tehtäviin.

- ATK-osaaminen: Internet, sähköposti, word, powerpoint, excell.
- Vankeinhoitoa, kriminaalihuoltoa sekä rikos- ja prosessioikeutta koskevan lainsäädännön tuntemus
- Sosiaalilainsäädännön tuntemus
- Velkajärjestelyjä ja ulosottolainsäädäntöä koskevan lainsäädännön tuntemus
- Vankisääntöjen sekä Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaita koskevien sääntöjen tuntemus
- Asioiden ajo
- Anomusten ja hakemusten laadinta
- asiointikyky ruotsin ja englannin kielillä
- suullinen ja kirjallinen esitystaito, tiedottaminen (esitelmät, kouluttaminen, raportointi, muistiot, pöytäkirjat)

Kriminaaliasiamiehen vastuualueena ovat perusoikeudet, rangaistusten täytäntöönpano(vangit, yhdyskuntaseuraamusasiakkaat, sakotetut), velka-, ulosotto- ja korvausasiat, työtoiminta, koulutus ja vankien asuinolot.

Toimistopalvelut

Asiamies vastaa itse kaikista tarvitsemistaan toimistopalveluista. Erikseen sovitun mukaisesti hänelle voidaan osoittaa toimistoapua säätiön keskustoimistoon sijoitetun työllistetyn toimistotyöntekijän tai siviilipalvelusmiehen toimesta.

Yhteistyösuhteet

Asiamies toimii Kriminaalihuollon tukisäätiön eri työaloista muodostuvan tiimin jäsenenä ja auttaa osaltaan muita työaloja oman alansa asiantuntijana.

Säätiön taustayhteisöt: A-klinikkasäätiö, Kirkkohallitus, Oikeusministeriö, Sininauhaliitto, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Suomen Kuntaliitto, Suomen Mielensterveysseura, Takuu-Säätiö, Y-säätiö.

Lisäksi mm. oikeusministeriö (KPO), rikosseuraamusvirasto laitoksineen ja toimipisteineen, kuntoutusyksiköt ja -järjestöt, poliisi ja ulosotto toimi, velkaneuvonta, sovittelujärjestelmä, Päihdeasiamies, Vähemmistövaltuutettu, oikeusasiamies, vertais- ja omaisjärjestöt (mm. Vapautuvien tuki, Kris-Suomi ry, Vankien omaiset ry jne.).

Yhteistyötä kehitetään erityisesti Päihdeasiamiehen toimiston kanssa.

NYKYISTEN TEHTÄVIEN OSUUS TYÖAJASTA:

Asiakastyö: (vastaanotot, valmistelu, yhteydenpito ym.)	30 %
Ulospäin suuntautuva toiminta (palaverit, vierailut, viranomaisyhteistyön kehittäminen)	30 %
Tiedotus- ja vaikutustoiminta (kirjoitukset, lausunnot ym.)	10 %
Säätiön lakimiehen tehtävät	15 %
Alan lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön perehtyminen	15 %

LIITE 4.

Asiamiessosiaalityöntekijän toimenkuva

Määräaikainen sosiaalityöntekijä (2008–2011) työskentelee säätiön keskustoimistossa kriminaaliasiamiestoiminnan kehittämisprojektissa yhteisessä työtiimissä Kriminaaliasiamiehen kanssa. Kehittämisprojektin ohessa hän toteuttaa alansa asiantuntijana asiamiestoimintaa ja siihen liittyen osallistuu säätiön muuhun kehittämis- ja palvelutoimintaan. Asiamiessosiaalityöntekijä työskentelee toiminnanjohtajan alaisuudessa.

Kriminaaliasiamiestoiminta

Kriminaaliasiamiestoiminta on järjestöpohjaista edunvalvontaa. Sillä ehkäistään rikosseuraamusalan asiakkaiden ja vapautuvien sekä heidän omaistensa jäämistä tarvitsemiensa palveluiden (erityisesti kuntoutuspalveluiden), etuusjärjestelmien ja muiden tukimuotojen ulkopuolelle. Lainsäädäntöön, palvelu- ja etuusjärjestelmiin ja työkäytäntöihin vaikuttamalla ehkäistään väliinpuutoamistilanteita, syrjäytymistä ja yhdenvertaisuuden loukkauksia. Asiamiestoiminta on vaikutustoimintaa, ohjausta ja neuvontaa, tiedottamista ja kouluttamista sekä käytännön asiakastoimintaa Kriminaalihuollon tukisäätiössä, rikosseuraamusalan toimipisteissä ja yhteistyökumppaneiden luona.

Kehittämisprojekti

Kriminaaliasiamiestoiminnan kehittämisprojektissa (2008-2011) selvitettiin rangaistuksesta vapautuvien kuntoutujien ja heidän omaistensa asemaa kuntoutuksen ja toimeentuloturvan järjestelmissä. Selvityksessä esiteltiin keskeistä lainsäädäntöä, perustuslakia, normaalisuusperiaatetta sekä sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveydenhuollon peruseriaatteita ja järjestämistä. Lisäksi käsiteltiin rikosseuraamusasiakkaiden asemaa eräissä palveluissa ja etuusjärjestelmissä. Lopuksi esiteltiin laaja toimenpideohjelma. Tavoitteena oli turvata kohderyhmän yhdenvertainen asema etuisuuksiin ja palveluihin muihin kansalaisiin nähden sekä kehittää etuus- ja palvelujärjestelmää erityisesti kohderyhmän tuki- ja kuntoutustarpeita vastaavaksi.

Selvitys valmistui kesäkuussa 2010. Asiamiessosiaalityöntekijän ja kriminaaliasiamiehen työnjaon mukaisesti asiamiessosiaalityöntekijä kirjoitti selvityksessä sosiaaliturvaan sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvät osat. Selvityksestä laadittiin tiedote, jota uutisoitiin laajalti tiedotusvälineissä. Selvitys julkaistiin Kriminaalihuollon tukisäätiön Raportteja -sarjassa (2/2010) sekä nettijulkaisuna.

Selvityksen erillisenä osana asiamiessosiaalityöntekijä teki kyselytutkimuksen vankien perheiden sosiaalisesta tilanteesta. Tämä selvitys julkaistiin joulukuussa 2009 Kriminaalihuollon tukisäätiön monisteita -sarjassa sekä nettijulkaisuna nimikkeellä 'Mitä kuuluu vankien läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus'.

Toisena projektin kehittämisalueena on kehitetty kriminaaliasiamiestoiminnan edunvalvontaa, tiedotus-, koulutus- ja vaikuttamistoimintaa, asiakaspalvelutoimintaa sekä selvitys- ja raportointitoimintaa aikaisempaa toimivammaksi ja tarpeita vastaavammaksi hyödyntämällä asiamiestiimin työnjakoa lakimiehen ja asiamiessosiaalityöntekijän tehtäviin. Sovitun työnjaon mukaisesti asiamies-sosiaalityöntekijän vastuualueina ovat olleet sosiaalietuuksiin sekä sosiaali- ja terveystalouteen liittyvät asiat (asiakastyö, tiedotus-, koulutus- ja vaikuttamistoiminta). Sosiaalipalvelut sisältävät muun muassa asumisen, päihdepalvelut, lastensuojelun ja ammatillisen kuntoutuksen. Lisäksi asiamiessosiaalityöntekijälle kuuluvat esimerkiksi vankiloiden tapaamiskäytäntöihin liittyvät asiat.

Asiakastyötä tehdään toimistolla pääasiassa puhelimitse ja sähköpostitse sekä Portti vapautteen -portaalin kysymys-vastauspalstan kautta sekä vankilavierailuilla koko maassa. Asiakastyöstä nousevat keskeiset kohderyhmän asemaan liittyvät ongelmat, joihin pyritään vaikuttamaan vaikuttamistoiminnan kautta. Keskeistä vaikuttamistoimintaa ovat yhteydet eri viranomaistahoihin, yhteistyöta- paamiset, seminaareissa, koulutuksissa ja muissa tilaisuuksissa esiintyminen, Portti vapautteen -portaalin kautta tiedottaminen.

Kriminaaliasiamiestoiminnan kehittämisprojektin arviointiraportti laaditaan toukokuun 2011 loppuun mennessä. Raportti sisältää myös kriminaaliasiamiestoiminnan strategian (visio, päämäärä, tavoitteet, toimintamuodot), tehtäväkuvat ja työnjaon kriminaaliasiamiehen ja asiamiessosiaalityöntekijän välillä vuodesta 2011 eteenpäin.

Projektin kolmantena osa-alueena on kehitetty toiminnallista yhteistyötä samassa kiinteistössä toimivan päihdeasiamiehen toimiston kanssa. Yhteiseen toimistoon muutettiin toukokuussa 2011. Yhteistyötä on tehty ja tehdään mm. asiakastapausten konsultoinnissa, vierailukäynneillä ja tietojen vaihdossa.

Asiamiessosiaalityöntekijä on toiminut kehittämisprojektin vastaavana työntekijänä. Kriminaaliasiamies on osallistunut projektin toteuttamiseen sovitun työnjaon mukaisesti. Projektin seurantar- ryhmänä on toiminut Kriminaaliasiamiehen seurantar-ryhmä.

Projektin tavoitteena on ollut kehittää kriminaaliasiamiestoimintaa, yhteistyötä päihdeasiamiehen kanssa, sekä vakinaistaa asiamiessosiaalityöntekijän toimi kriminaaliasiamiestoiminnassa.

Koulutus ja työkokemus

- sosiaalialan (sosiaalipolitiikka/sosiaalityö) ylempi korkeakoulututkinto ja vähintään viiden vuoden alan työkokemus

Osaamisalueet

- rakenteellinen sosiaalityö, yksilökohtainen sosiaalityö
- kuntien, järjestöjen ja valtion tuottaman sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmän tuntemus ja työkokemus
- rikosseuraamusalan tuntemus
- kehittämistoiminnan ja projektityöskentelyn hallinta
- yhteistyötoiminnan, verkostotyön ja tiimityöskentelyn taidot (erityisesti kuntoutus- ja seuraamusjärjestelmän kanssa tehtävän yhteistyön rakenteellistaminen)
- toiminnan kehittämisessä tarvittava innovointi-, suunnittelu-, raportointi- ja arviointitaidot

- kouluttaja- ja tiedottajavalmiudet, hyvä suullinen ja kirjallinen ilmaisu
- ATK-osaaminen (Word, Excell, Power Point, sähköposti, internet, portaalityöskentely)
- suullinen ja kirjallinen ilmaisu englannin ja ruotsin kielellä

Tehtäväkuva

- em. kehittämisprojektin vastaava työntekijä
- osallistuminen alansa asiantuntijana kriminaaliasiamiestoimintaan Kriminaaliasiamiehen kanssa sovitun työnjaon mukaisesti. Erityisesti asiakasohjaus ja neuvonta ja rakenteellinen työ palvelujärjestelmän kanssa
- toiminnan tavoitteista lähtevän yhteistyön rakenteellinen kehittäminen erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutusjärjestelmän ja työvoimahallinnon palvelu- ja etuusjärjestelmän kanssa
- työnjaon mukaisesti kriminaaliasiamiestoiminnan dokumentoinnista, raportoinnista, koulutuksesta ja tiedottamisesta huolehtiminen yhdyshenkilötoiminnan ylläpito Kriminaaliasiamiehen kanssa rikosseuraamusalan toimintayksiköihin sekä kohderyhmän järjestötoimijoihin (KRIS-liike, Vankien Omaisry jne.).
- vuosittain sovittava yhteistyö Pähdeasiamiehen toimiston kanssa.